

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΠΜΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ-ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ
ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Βασίλειος Στουρνάρας

Επιβλέπων: Χαρίλαος Ναξάκης, Αναπ. Καθηγητής ΑΤΕΙ Ηπείρου.

Πρέβεζα, Ιούνιος, 2020

**GREEKECONOMICMIGRATIONAND ITS IMPACTS AT
GREECE DURING THE ECONOMIC CRISIS**

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

Πρέβεζα 17/06/2020

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπων καθηγητής
Χαρίλαος Ναζάκης,
Αναπ. Καθηγητής ΑΤΕΙ Ηπείρου
2. Μέλος επιτροπής
Ευστράτιος Κυπριωτέλης ,
Λέκτορας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
3. Μέλος επιτροπής
Ιωάννης Σωτηρόπουλος ,
Αναπ. Καθηγητής ΑΤΕΙ Ηπείρου

© Στουρνάρας, Βασίλειος, 2020.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Allrightsreserved.

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία είναι εκ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Στουρνάρας Βασίλειος

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους όσους συνέβαλαν στην εκπόνησή της.

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέπων καθηγητή μου κ Ναζάκη Χαρίλαο για την υποστήριξή του και την επιστημονική του καθοδήγηση καθ όλη την διάρκεια της συγγραφής

Τέλος θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου και τη σύζυγο μου για όλη την στήριξη και την συμπαράσταση καθ όλη την διάρκεια των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μετανάστευση αποτελεί φαινόμενο συνυφασμένο με τη ζωή των ανθρώπων και των κοινωνιών με επιδράσεις σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής, τόσο για τις χώρες από τις οποίες προέρχονται οι μετανάστες όσο και για τις χώρες που τους υποδέχονται.

Η οικονομική κρίση που διανύει τα τελευταία 12 χρόνια η χώρα, δημιούργησε την τελευταία πενταετία ένα μεταναστευτικό κύμα νέων Ελλήνων σε ευρωπαϊκές και αραβικές χώρες κυρίως. Ταυτόχρονα πόλεμοι που μαίνονται ανά τον κόσμο και εσωτερικές συγκρούσεις σε χώρες εκτός Ευρώπης, δημιούργησαν τα τελευταία χρόνια μεγάλες προσφυγικές και μεταναστευτικές ροές από χώρες όπως η Συρία, το Πακιστάν, το Αφγανιστάν καθώς και χώρες της υποσαχάριας Αφρικής.

Η επιλογή των ανθρώπων να μεταναστεύσουν έχει ως βασικό λόγο τη βελτίωση του οικονομικού και βιοτικού τους επιπέδου. Η μόνιμη εγκατάσταση σε ξένη χώρα μπορεί να αποτελεί συνεπακόλουθο της επιλογής για σπουδές στο εξωτερικό, χωρίς να παραγνωρίζονται λόγοι όπως η απογοήτευσή ή η έλλειψη εμπιστοσύνη στους θεσμούς της πολιτείας, όπως φαίνεται να δηλώνουν οι σύγχρονοι Έλληνες μετανάστες.

Η περίοδος της ελληνικής οικονομικής κρίσης σε συνδυασμό με την αύξηση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών προς την Ευρώπη, επέφερε πλήγματα στην υπό ύφεση ελληνική οικονομία και δημιούργησε τριβές και ανατροπές στον κοινωνικό ιστό. Η περικοπή των δημόσιων δαπανών, η αύξηση της ανεργίας και η σκληρή λιτότητα της τελευταίας δεκαετίας δημιούργησε ανασφάλεια στους γηγενείς και όξυνε την απογοήτευση ιδιαίτερα σε νέους επιστήμονες οι οποίοι αποτελούν παραγωγικό δυναμικό με υψηλό μορφωτικό επίπεδο για τη χώρα.

Η οικονομική κατάσταση της χώρας δεν φαίνεται να επιβαρύνεται συνολικά από την διαρροή των νέων επιστημόνων, καθώς η συγκυρία των μεταναστών που συρρέουν στην Ελλάδα φαίνεται να συνεισφέρει στην ελληνική οικονομία, κυρίως στον πρωτογενή τομέα.

Συμπερασματικά, οι σύγχρονες κοινωνίες εξελίσσονται έχοντας ως χαρακτηριστικό την πολυπολιτισμικότητα στο κοινωνικό περιβάλλον και η ευρωπαϊκή ήπειρος δείχνει να ωφελείται με την κινητικότητα των σύγχρονων μεταναστών.

Λέξεις-κλειδιά: ελληνική μετανάστευση, κρίση, επιπτώσεις

ABSTRACT

Immigration is a phenomenon intertwined with the people's lives and societies with impacts at all levels of social life for both countries.

The 12 years' Greek financial crisis has created a wave of young immigrants, mainly Greeks, in European and Arab countries, especially in the last five years. At the same time, wars raging around the world and internal conflicts have created large flows of refugees and migrants to Europe from countries such as Syria, Pakistan, Afghanistan and sub-Saharan Africa countries.

The choice of people to emigrate is based on improving their financial and living standards. Permanent establishment in a foreign country can be a consequence of the choice to study abroad. Also Greek emigrants seem to state as a reasons for their emigration the frustration and lack of trust in Greek state.

The Greek financial crisis combined with the increase of immigration and refugee flows to Europe, has dealt blows to the declining Greek economy and created friction and upheaval in the social fabric. The cut in public spending, rising unemployment and austerity in the last decade have created insecurity among the natives and sharpened frustration, especially among young scientists, the productive force with high leveled education.

Greek economy does not seem to be burdened by the Greek brain drain, as people who immigrating to Greece seems to be contributing to the Greek economy, especially in the primary sector.

In conclusion, modern societies are characterized of multiculturalism in the social environment, and the European continent seems to benefit from the mobility of modern immigrants.

Keywords: Greek emigration, financial crisis, effects

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	4
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
ABSTRACT	6
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	7
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	8
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ/ΕΙΚΟΝΩΝ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
1.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	13
1.1 Το μεταναστευτικό και προσφυγικό φαινόμενο	13
1.2 Ιστορικότητα της μετανάστευσης των Ελλήνων	15
2 Οικονομική κρίση.....	18
2.1 Ελληνική οικονομική κρίση.....	18
2.2 Η ανθρωπιστική κρίση.....	24
2.2.1 Το μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ελλάδα.....	24
2.3 Η μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ	27
2.4 Οικονομικές επιπτώσεις της μετανάστευσης.....	29
3 Η ελληνική μετανάστευση στα χρόνια της κρίσης.....	34
3.1 Το ελληνικό brain drain	40
3.1.1 Η σύγχρονη μετανάστευση στη Γερμανία.....	42
3.2 Οι λόγοι της μετανάστευσης των Ελλήνων	45
4 Ελληνική πολιτική για τη μετανάστευση	49
4.1 Επιπτώσεις για την Ελληνική Οικονομία	52
5 Συμπεράσματα - Προτάσεις	56
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	58

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κατά κατάσταση απασχόλησης Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018	22
Πίνακας 2: Εισερχόμενοι - εξερχόμενοι μετανάστες, 1991-2018 ανά έτος Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2019	35
Πίνακας 3: Φοιτητές στον τεχνολογικό και πανεπιστημιακό τομέα, 2003-2014 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017	37
Πίνακας 4 Μεταπτυχιακοί- Διδακτορικοί φοιτητές, 2003-2014 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017	38
Πίνακας 5: Πληθυσμός κατά υπηκοότητα την 1/1/2011 και 1/1/2017, διαφορά θανάτων από γεννήσεις και καθαρή μετανάστευση κατά υπηκοότητα την βετία 2011-2016 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017	39

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ/ΕΙΚΟΝΩΝ

Γράφημα 1: Γεννήσεις - Θάνατοι Πηγή ΕΛΣΤΑΤ, 2018.....	19
Γράφημα 2: Ποσοστό ανργίας Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018	20
Γράφημα 3: Μακροχρόνια άνεργοι σε ποσοστό Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2016).....	21
Γράφημα 4: Πληθυσμός που διαμένει σε νοικοκυριό χωρίς κανέναν εργαζόμενο Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018)	21
Γράφημα 5: Κίνδυνος φτώχειας Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018	22
Γράφημα 6: Ημερήσιες διελύσεις από την Τουρκία στην Ελλάδα Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017.....	26
Γράφημα 7: Εισερχόμενοι - εξερχόμενοι μετανάστες 1991-2017 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018.....	35
Γράφημα 8: Κίνδυνος φτώχειας κατά επίπεδο εκπαίδευσης Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017.....	39
Γράφημα 9: Ποσοστό του εθνικού και του μεταναστευτικού πληθυσμού ηλικίας 30 έως 34 ετών κάθε χώρας που έχει συμμετάσχει σε τριτοβάθμια εκπαίδευση (ΕΛΣΤΑΤ, 2011).....	41

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μετανάστευση είναι φαινόμενο που απαντάται σε όλες τις εποχές και όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης. Οι πληθυσμοί των έμβιων όντων γενικά επιλέγουν να μεταναστεύουν προκειμένου να βρουν καλύτερες συνθήκες ζωής. Σημαντικό σημείο επίσης αποτελεί το να καταφέρουν να προσαρμοστούν και να ενσωματωθούν στο νέο περιβάλλον, στο οποίο καλούνται ζήσουν και να λειτουργήσουν.

Τα τελευταία χρόνια η απόφαση των ανθρώπων για μόνιμη μετανάστευση μέσα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συχνά και σε παγκόσμιο επίπεδο έχει αποτελέσει μια πραγματικότητα που εδράζεται στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια οικονομία αντίστοιχα.

Η απόφαση όμως πολλών ανθρώπων σε ταυτόχρονο σχεδόν χρόνο για μετανάστευση αποτελεί ένα φαινόμενο που αφορά όχι μόνο προσωπικά τον κάθε άνθρωπο που τη λαμβάνει, αλλά αποτελεί αντικείμενο εργασίας προκειμένου να προσδιοριστούν τόσο οι λόγοι της μετανάστευσης όσο και οι επιπτώσεις που αυτή μπορεί να επιφέρει. Οι επιπτώσεις αφορούν εξίσου και τη χώρα από την οποία αποχωρούν οι μετανάστες, όσο και τη χώρα που τους υποδέχεται.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια προσπάθεια να μελετηθούν οι επιπτώσεις της μετανάστευσης των σύγχρονων Ελλήνων στα χρόνια της ελληνικής οικονομικής κρίσης. Μελετάται κυρίως η οικονομική μετανάστευση και ψηλαφίζονται τα αποτελέσματα που μπορεί να έχει επιφέρει στην οικονομική κατάσταση της χώρας η λεγόμενη διαρροήεγκεφάλων της Ελλάδας, το λεγόμενο «brain drain», καθώς οι Έλληνες μετανάστες αυτής της περιόδου φαίνεται να είναι κυρίως νέοι, με υψηλό επίπεδο μόρφωσης.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε είναι η μελέτη πηγών, βιβλιογραφίας, άρθρων και στατιστικών δημοσιευμένων στοιχείων για την μετανάστευση των Ελλήνων στα χρόνια της οικονομικής κρίσης.

Τα βασικά ερωτήματα που τέθηκαν κατά τη μελέτη αφορούν στο να προσδιοριστεί όσο το δυνατόν καλύτερα η αξιοπιστία του στοιχείου του επιπέδου μόρφωσης των Ελλήνων μεταναστών, οι λόγοι που τους οδήγησαν στην επιλογή αυτή και οι πιθανές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία από το έλλειμμα που μπορεί να δημιουργεί η διαφυγή παραγωγικού δυναμικού με υψηλά προσόντα.

Προκειμένου να μπορέσουν να δοθούν απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά έγινε μελέτη ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας και η εργασία μορφοποιήθηκε σε κεφάλαια προκειμένου διεξοδικά να αναδείξει τα θέματα ώστε να εξάγει συμπεράσματα που να προχωρήσει σε προτάσεις σχετικά με τα αποτελέσματα που αναδείχτηκαν.

Αναλυτικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο καταγράφονται στοιχεία από την σχετική βιβλιογραφία αναφορικά με το θέμα της μετανάστευσης, σε μια προσπάθεια να οριστεί το θέμα της εργασίας και να αποσαφηνιστεί η μετανάστευση σε σχέση με το προσφυγικό φαινόμενο.

Καθώς το θέμα της μετανάστευσης είναι μεγάλο σε έκταση και δεδομένα για τις παλιότερες μεταναστευτικές ροές των Ελλήνων στο εξωτερικό, περιγράφεται επίσης μια ιστορική αναδρομή των τριών μεγάλων ρευμάτων που έχουν καταγραφεί στη σύγχρονη βιβλιογραφία για τη μετανάστευση των Ελλήνων τον τελευταίο αιώνα.

Στη συνέχεια το δεύτερο κεφάλαιο περιγράφει την κατάσταση στην Ελλάδα τα χρόνια της οικονομικής κρίσης.

Αποτυπώνονται ορισμένα στατιστικά στοιχεία για την κατάσταση στη χώρα που θεωρήθηκαν χρήσιμα για να περιγράψουν και να αναλύσουν το θέμα της εργασίας. Δεν μπορεί να μη γίνει αναφορά στην ανθρωπιστική κρίση που αντιμετώπισε η χώρα, ειδικά μετά το 2015 με τις αθρόες εισροές προσφύγων και μεταναστών. Στο σημείο αυτό παρουσιάζονται μέτρα που έχουν ληφθεί στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής καθώς και επιλεγμένη βιβλιογραφία για τις οικονομικές επιπτώσεις που επιφέρει η μετανάστευση τόσο για την χώρα από την οποία προέρχονται όσο και για τη χώρα η οποία θα δεχθεί τους μετανάστες.

Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται η σκιαγράφηση της μετανάστευσης των σύγχρονων Ελλήνων.

Περιγράφεται η μετανάστευση των Ελλήνων στην περιορισμένη βιβλιογραφία που έχει βρεθεί, καθώς η είσοδος των μεταναστών στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις της απασχολούν στο μεγαλύτερο βαθμό την βιβλιογραφία, παρά η μετανάστευση των Ελλήνων. Παρ' όλα αυτά υπάρχει αναφορά στη μετανάστευση κυρίως των νέων Ελλήνων πτυχιούχων, το οριζόμενο «braindrain», τη διαρροή εγκεφάλων από τη χώρα. Η Γερμανία αποτελεί κυρίως την ευρωπαϊκή χώρα που δέχτηκε μεγάλο πληθυσμό των Ελλήνων μεταναστών στα χρόνια

της κρίσης, γι' αυτό και εμφανίζονται τα σχετικά στατιστικά στοιχεία στο κεφάλαιο αυτό. Επίσης παρατίθενται οι βασικοί λόγοι που φαίνεται να ώθησαν τους νέους Έλληνες στη μετανάστευση τα τελευταία χρόνια.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρατίθενται στοιχεία αναφορικά με τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει επιφέρει στη χώρα η σύγχρονη μετανάστευση των Ελλήνων. Τα δεδομένα δεν μπορούν να αποδοθούν εξολοκλήρου στη μετανάστευση των Ελλήνων, καθώς συμμετέχουν πολλές παράμετροι στους υπολογισμούς των στατιστικών δεικτών. Γίνεται μια προσπάθεια επαλήθευσης των ερευνητικών ερωτημάτων, προκειμένου να γίνει αντιληπτό κατά πόσο έχει δημιουργήσει αρνητικές ή θετικές επιπτώσεις στην οικονομία της χώρας η διαφυγή των νέων επιστημόνων και εργαζομένων.

Στο πέμπτο κεφάλαιο καταγράφονται τα συμπεράσματα της έρευνας και καταγράφονται προτάσεις για την αντιμετώπιση του ελλείματος σε ανθρώπινο παραγωγικό δυναμικό, που πιθανόν δημιουργεί η μετανάστευση μιας σημαντικής ομάδας του πληθυσμού για την ελληνική οικονομία.

Τα αποτελέσματα της έρευνας δεν μπορεί να είναι οριστικά καθώς στατιστικά στοιχεία για την περίοδο της κρίσης συνεχίζουν να υπολογίζονται και να παρατίθενται από τους αρμόδιους φορείς μέχρι και αυτή τη στιγμή. Επιχειρείται μια προσέγγιση σε ένα θέμα που δεν έχει καταγραφεί αρκετά στη βιβλιογραφία προκειμένου να προσεγγιστεί ερευνητικά το φαινόμενο της μετανάστευσης των Ελλήνων στα χρόνια της κρίσης και γίνεται μια προσέγγιση των επιπτώσεων στην οικονομία της χώρας.

Βρισκόμαστε ακόμη μέσα στη δίνη του φαινομένου αυτού το οποίο επικαλύπτεται αισθητά και από το εισερχόμενο μεταναστευτικό ρεύμα, το οποίο απασχολεί σε μεγαλύτερο βαθμό την ελληνική και ξένη βιβλιογραφία καθώς αφορά σε μεγάλους πληθυσμούς ανθρώπων και ειδικά για αυτούς που έρχονται με την ιδιότητα του πρόσφυγα, υπεισέρχονται και στοιχεία προστασίας ανθρώπων που βρίσκονται σε κίνδυνο για τη ζωή τους.

1.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

1.1 Το μεταναστευτικό και προσφυγικό φαινόμενο

Ο ορισμός της μετανάστευσης δεν αποτελεί εύκολο θέμα καθώς οι παράγοντες που τη γενούν ποικίλουν και αφορούν τόσο στο κοινωνικό επίπεδο όσο και σε ποικίλους πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες.

Η βιβλιογραφία ποικίλει ως προς τον ορισμό της μετανάστευσης καθώς πέραν του βασικού χαρακτηριστικού της, που είναι η μετακίνηση πληθυσμών η πληθώρα των παραγόντων που την προκαλεί μπορεί να συμβάλλουν επίσης στη δημιουργία ενός ορισμού για το φαινόμενο. Ορίζεται λοιπόν η μετανάστευση ως τη φυσική μετάβαση ατόμων και ομάδων ατόμων από μία κοινωνία σε μία άλλη (Eisenstadt, 1953). Παράλληλα ως μετανάστευση ορίζεται ή κάθε γεωγραφική μετακίνηση μεγάλου αριθμού ατόμων (Sauvy, 1996) ενώ σε οικονομικό επίπεδο ταυτίζεται με την μεταφορά ανθρώπινου κι εργατικού δυναμικού από μία περιοχή σε κάποια άλλη (Castles & Kosack, 1973).

Οι λόγοι που γεννούν το φαινόμενο της μετανάστευσης είναι ποικίλοι κι εξαρτώνται από τις συνθήκες που επικρατούν κατά δεδομένη κάθε φορά χρονική περίοδο από τους τόπους της προγενέστερης διαμονής στους τόπους αποδημίας.

Εντοπίζονται έτσι οι κοινωνικό-πολιτικές και οικονομικές συνθήκες που καθορίζουν την μετανάστευση των πληθυσμών με κυρίαρχη αναφορά σήμερα στην οικονομική μετανάστευση, με αντίστοιχες μορφές την προσφυγική μετανάστευση ή την ανταλλαγή πληθυσμών.

Οι πολιτικοοικονομικές συνθήκες που μπορεί να επηρεάζουν τη μετανάστευση των ατόμων διακρίνονται για τον Borjas με βάση «παράγοντες προσέλκυσης» (pull) ή «απόθησης» (push). Κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα οι «παράγοντες προσέλκυσης» διαμόρφωσαν τον μεταναστευτικό χαρακτήρα της εποχής, καθώς οι χώρες υποδοχής επέλεξαν με βάση τις παραγωγικές τους ανάγκες σε εργατικό δυναμικό μέσω συμβάσεων εργασίας και διακρατικών συμφωνιών (Brojas)

Τα κοινώς αποδεκτά αίτια για την επιλογή της μετανάστευσης αποτελεί η προσπάθεια των ατόμων να απαλλαγούν από παράγοντες που καταπιέζουν τη ζωή

και την προσωπικότητά τους. Κυρίαρχος λόγος αποδεικνύεται η οικονομική κατάσταση, όπως η φτώχεια και η πείνα, αλλά και ιδεολογικοί ή θρησκευτικοί λόγοι επίσης.

Εκτός από την περίπτωση της επιλογής για ένα καλύτερο βιοτικό επίπεδο, η ανθρώπινη μετανάστευση αποτελεί τη σωτηρία για πολλούς ανθρώπους που βιώνουν πόλεμο και αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τη χώρα τους και τα σπίτια τους, προκειμένου να προστατεύσουν τη ζωή τους.

Οι κυριότεροι τύποι μετανάστευσης που αναφέρονται στη βιβλιογραφία μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

- Εσωτερική ή εξωτερική ανάλογα αν γίνεται μέσα στη χώρα ή σε χώρα του εξωτερικού
- Εκούσια ή Ακούσια ανάλογα με το αν η απόφαση αποτελεί επιλογή ή είναι επιβεβλημένη
- Πρωτογενής ή Δευτερογενής
- Πλήρης ή ατελής (πρόσφυγες)
- Συντηρητική ή ανανεωτική
- Βραχυπρόθεσμη ή μακροπρόθεσμη ανάλογα με το χρόνο
- Προσωρινή ή μόνιμη ανάλογα με τον χαρακτήρα της
- Ηπειρωτική ή υπερπόντια ανάλογα με το αν γίνεται στην ίδια ήπειρο ή όχι.

Αντίστοιχα οι τύποι που προτάθηκαν από την CEDEFOP διαχωρίζονται με βάση τους λόγους που δημιουργούν την ανάγκη στους πληθυσμούς για μετανάστευση:

Μετανάστευση για λόγους εκπαίδευσης

Μετανάστευση για κατάρτιση

Μετανάστευση για επαγγελματικούς λόγους

«Φιλοξενούμενοι εργάτες»

Μετανάστευση για μόνιμη τακτοποίηση

Παράνομη μετανάστευση.

Η παράνομη μετανάστευση αναφέρεται στον τρόπο μετακίνησης των ατόμων. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σχεδόν το 90 % των προσφύγων και μεταναστών που έχουν μεταφερθεί τα τελευταία χρόνια στα σύνορα χωρών της Ευρώπης, έχουν πληρώσει οργανωμένους εγκληματίες και διακινητές ανθρώπων για να τους περάσουν στην άλλη πλευρά των συνόρων, ενώ χιλιάδες άνθρωποι έχουν χάσει τη ζωή τους στη θάλασσα προσπαθώντας να φτάσουν στις ακτές κάποιας από τις χώρες της ΕΕ.

Το σημείο που διαφοροποιεί την μετανάστευση από το προσφυγικό φαινόμενο αφορά στο δεδομένο ότι τα άτομα που εγκαταλείπουν τη χώρα καταγωγής τους δεν μπορούν να επιστρέψουν σε αυτή, υπό τις συνθήκες που δημιούργησαν την φυγή τους, γιατί υπάρχουν βάσιμοι φόβοι διώξεων ή κινδύνου σοβαρής βλάβης. Τα άτομα αυτό χρίζουν προστασίας από τη χώρα υποδοχής καθώς ανάμεσα σε βρίσκονται επίσης παιδιά, τα οποία μπορεί να είναι και ασυνόδευτα στην προσπάθεια της οικογένειας να τα σώσουν από πόλεμο και κινδύνους για τη ζωής τους (ΕΕ, 2017).

Το προσφυγικό αποτελεί ένα σημαντικό θέμα από ανθρωπιστική πλευρά και οι άνθρωποι αυτοί σαφώς χρίζουν προστασίας και αλληλοβοήθειας, καθώς και εξάλειψη της βασικής αιτίας της μετακίνησής τους. Η παρούσα μελέτη θα περιοριστεί να εξετάσει τη μετανάστευση, και ιδιαίτερα τη σύγχρονη μετανάστευση των Ελλήνων, η οποία αποτελεί μια επιλογή των ατόμων για μια καλύτερη ζωή.

1.2 Ιστορικότητα της μετανάστευσης των Ελλήνων

Το φαινόμενο της μετανάστευσης των Ελλήνων δεν είναι κάτι πρωτόγνωρο για τη χώρα, αφού έχει γνωρίσει στο παρελθόν κύματα μεταναστευτικής φυγής μεγάλου μέρους του ανθρώπινου δυναμικού της σε άλλες χώρες, οι οποίες προσέφεραν περισσότερες και καλύτερες ευκαιρίες απασχόλησης.

Οι σύγχρονοι Έλληνες μετανάστες βιώνουν έντονα την οικονομική κρίση και επιλέγουν τη μετανάστευση ακολουθώντας τον δρόμο που ιστορικά έχουν ακολουθήσει οι Έλληνες αρκετές φορές στην ιστορία τους, όπως συνέβη τις δύο προηγούμενες έντονες περιόδους μεταναστευτικών ροών από τη χώρα, από το 1903 μέχρι το 1917 και από το 1960 μέχρι το 1972, διάστημα που συμπίπτει χρονικά και με την ελληνική δικτατορία του 1967.

Στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα τα κύματα της πρώτης υπερωκεάνιας μετανάστευσης κινήθηκαν με προορισμό τον νέο αναπτυσσόμενο κόσμο, κυρίως τις ΗΠΑ και την Αυστραλία, καθώς Καναδάς, Βραζιλία και ΝΑ Αφρική. Αντίστοιχα στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες κυρίαρχα αναδείχθηκαν ως χώρες προορισμού η Δυτική Γερμανία και το Βέλγιο, καθώς η Ευρώπη ανοικοδομήθηκε μετά τον πόλεμο και σταδιακά αναπτύχθηκε οικονομικά.

Την πρώτη σύγχρονη μεταναστευτική περίοδο των Ελλήνων, η οποία ορίζεται χρονικά από το 1903 μέχρι το 1917, οι Έλληνες μετανάστες στην πλειονότητά τους προσέφεραν ανειδίκευτη, χειρωνακτική εργασία ως ανειδίκευτοι εργάτες και αγρότες, χαμηλού μορφωτικού επιπέδου. Κυρίως απασχολήθηκαν ως υπηρέτες και εργάτες, ενώ η συντριπτική πλειονότητα ως προς το φύλο ήταν 8:10 άνδρες και 2:10 γυναίκες. Η ηλικιακή τους σύνθεση ανέδειξε τις ηλικίες από 15 έως 44 ετών σαν κυρίως εύρος ηλικιών σε ποσοστό 70% (Λαζαρέτου, 2016).

Αντίστοιχα η δεύτερη σύγχρονη μεταναστευτική περίοδος των Ελλήνων, διάρκειας από το 1960 μέχρι το 1972, φαίνεται να έχει ως κύριους προορισμούς την Δυτική Γερμανία και το Βέλγιο. Καταγράφεται 6:10 των μετακινούμενων ατόμων να κατευθύνθηκαν στη Γερμανία και στο Βέλγιο και να απασχολήθηκαν ως βιομηχανικοί εργάτες. Οι Έλληνες μετανάστες δήλωναν χειρώνακτες σε ποσοστό 50%, ενώ οι 4 στους 10 ήταν ανεπάγγελτοι. Η ηλικιακή τους σύνθεση ανέδειξε τις ηλικίες από 20 έως 34 ετών σαν κυρίως εύρος ηλικιών (Λαζαρέτου, 2016).

Η Τρίτη σύγχρονη περίοδος μετανάστευσης των Ελλήνων ξεκίνησε το 2008, με την έναρξη της Ελληνικής οικονομικής κρίσης και διαρκεί ως σήμερα. Η τάση που διαμορφώθηκε αφορά κυρίως σε φοιτητές και απόφοιτους αναγνωρισμένων τμημάτων ελληνικών ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης (ΑΕΙ) οι οποίοι είτε συνέχισαν τις σπουδές τους σε ανώτερο επίπεδο (μεταπτυχιακό ή/και διδακτορικό δίπλωμα) στο εξωτερικό και προχώρησαν σε αναζήτηση εργασίας σε χώρες του εξωτερικού, είτε αφορά στις χώρες των σπουδών τους είτε κυρίως χώρες της βόρειας Ευρώπης, όπως η Γερμανία και η Ολλανδία, οι οποίες ταυτόχρονα εμφανίζουν πολύ χαμηλά ποσοστά ανεργίας.

Και τα τρία αυτά μεταναστευτικά κύματα, φαίνεται να έχουν όλα οικονομικά κίνητρα, με εξαίρεση ένα μέρος του δεύτερου κύματος, που οφείλεται σε πολιτικούς

λόγους και κινήθηκε κυρίως κατά τα έτη 1969-1971, έτη που στη χώρα ίσχυε στρατιωτική δικτατορία (Λαζαρέτου, 2016).

Το κυρίαρχο στοιχείο που διαπερνά και τις τρεις αυτές φάσεις μεταναστευτικών κυμάτων αποτελεί η ύπαρξη μιας έντονα υφεσιακής κατάστασης που κατέστησε τη χώρα δυσλειτουργική και στάσιμη.

Η εξέταση των μεταναστευτικών ροών τις προηγούμενες περιόδους στην ελληνική ιστορία της μετανάστευσης φαίνεται να ακολουθούν μια πορεία συνεπή με την ιεραρχική κατάταξη των χωρών προορισμού με τις χώρες του αναπτυγμένου καπιταλισμού.

Ομοίως η μεγάλη διαφορά οικονομικής ανάπτυξης της χώρας από τις χώρες υποδοχής των μεταναστών και του τρίτου ρεύματος των Ελλήνων μεταναστών καταγράφεται στις επιλογές των χωρών στις οποίες οι νέοι κυρίως Έλληνες μεταναστεύουν, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως χώρες με υψηλό ρυθμό ανάπτυξης, όπως είναι χώρες της δυτικής και βόρειας Ευρώπης, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και το Κατάρ (Στρατής, 2000, BrownDaring).

2 Οικονομική κρίση

Η μετανάστευση των νέων Ελλήνων στην περίοδο των τελευταίων δώδεκα ετών δεν μπορεί παρά να συνδεθεί αιτιολογικά με την οικονομική κρίση που ξέσπασε σε παγκόσμιο επίπεδο από το 2008 και διαρκεί έως σήμερα.

Η χώρα αποδέχτηκε σκληρά μέτρα προκειμένου να μπορέσει να παραμείνει στην Ευρωπαϊκή Ένωση και να αποφύγει την χρεοκοπία, καθώς παγκόσμια ένας μεγάλος αριθμός χωρών σε φάση ανάπτυξης έφτασε στο χείλος της χρεοκοπίας, μεγάλο μέρος του πληθυσμού φτωχοποιήθηκε, οι οικονομικές τάξεις επλήγησαν και συρρικνώθηκαν, η ανεργία εκτοξεύτηκε σε υψηλά επίπεδα, ενώ παράλληλα περιορίστηκαν οι δημόσιες δαπάνες και οι χρηματοδοτήσεις που αποτελούν βασικούς πυλώνες του κοινωνικού κράτους, όπως τα συστήματα υγείας και παιδείας.

Η κρίση λειτούργησε καθοριστικά και επηρέασε παραδειγματικά με αρνητικό πρόσημο την Ελληνική οικονομία, κλονίζοντας σε πολλούς τομείς τη ζωή της χώρας.

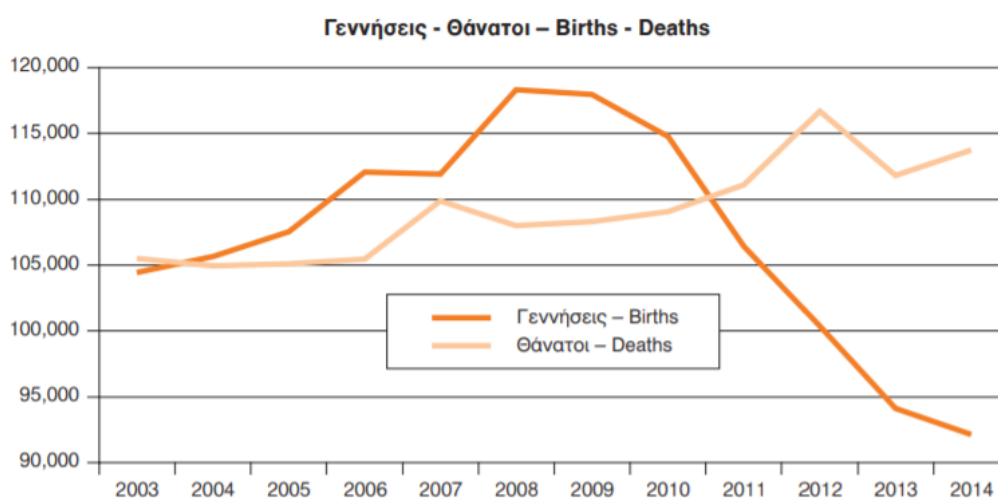
2.1 Ελληνική οικονομική κρίση

Η χώρα από το 2008 διανύει μια μεγάλη στην πρόσφατη ιστορία της οικονομική κρίση και κινείται στο χαμηλότερο οικονομικό επίπεδο σε σχέση με τις τελευταίες δεκαετίες, λόγω της πρωτόγνωρης οικονομικής κρίσης η οποία έπληξε σε όλα τα επίπεδα την ελληνική οικονομία δημιουργώντας μειώσεις μισθών και συντάξεων, περικοπές στον δημόσιο τομέα και κυρίως τα μεσαία και χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα. Η ελληνική οικονομική ύφεση με εκκίνηση στο 2008 συνέχισε την καθοδική πορεία της ελληνικής οικονομίας έως και το 2014, όπου από το 2015 και μετά άρχισαν να εμφανίζονται δειλά κάποια σημάδια σταθεροποίησης των μακροοικονομικών μεγεθών (Παπαδόπουλος, 2017).

Οι θεωρήσεις για την μετανάστευση δεν μπορεί παρά να εξετάζουν το φαινόμενο μέσα στην πολυπλοκότητά του, χωρίς να είναι δυνατόν να αποδοθούν σε μία συγκεκριμένη αιτία, αλλά θα πρέπει να επισημανθεί η συνδυαστική προσέγγιση τόσο των αιτιών όσο και των επιπτώσεων που σχετίζονται με τη μετανάστευση, καθώς ο ρόλος της κρατικής πολιτικής καθώς και των Ευρωπαϊκών και διεθνών

πολιτικών αποτελεί σημείο οριοθέτησης του μεταναστευτικού φαινομένου (Απόστολος Γ. Παπαδόπουλος)(Nash, 2015).

Η Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΛΣΤΑΤ) εμφανίζει στον πίνακα γεννήσεων-θανάτων μια σημαντική μείωση από το 2010 έως το 2014 των γεννήσεων, γεγονός που μπορεί να αιτιολογηθεί λόγω της οικονομικής κρίσης, της μείωσης των μισθών και συντάξεων, της αύξησης της ανεργίας.

Source: Population and Labour Market Statistics Division ELSTAT.

Γράφημα 1: Γεννήσεις - Θάνατοι Πηγή ΕΛΣΤΑΤ, 2018

Η εικόνα αυτή καταγράφει το δημογραφικό πρόβλημα που δημιουργήθηκε τα χρόνια της οικονομικής κρίσης και την επιβάρυνση που ασκήθηκε στον παραγωγικό πληθυσμό κάτω από τις οικονομικές συνθήκες που επέφερε η ύφεση.

Ταυτόχρονα η περιγραφή των στατιστικών στοιχείων δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης για την δεινή οικονομική κατάσταση της χώρας και των πολιτών, όπως αυτή αποτυπώνεται στα στατιστικά στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής(ΕΛΣΤΑΤ).

Η έκθεση που δημοσίευσε ο ΟΟΣΑ το 2016 και η οποία αναφέρεται στην περίοδο 2008-2014, εμφανίζει την μείωση του ΑΕΠ της χώρας να αγγίζει σε ποσοστό το 26% (OECD, 2016). Ταυτόχρονα εμφανίζεται αυξημένο το ποσοστό ανεργίας, με εμφανώς σημαντική αύξηση την περίοδο 2013-2014, όπου έφτασε σε ποσοστό το

28%. Μέσα σε αυτή την αλματώδη αύξηση του ποσοστού ανεργίας φαίνεται να ξεκινά μια μικρή μείωση γύρω στα τέλη του 2015, μειώνοντας το ποσοστό στο 24,4% (ΕΛΣΤΑΤ, 2015).

Το ποσοστό ανεργίας εμφανίζεται από το 2008 να αυξάνεται σταθερά, φτάνοντας το πρώτο τρίμηνο του 2014 το 27,8%, για να παραμείνει στο ποσοστό του 25% μέσα στο 2015. Η εργασία με συμβάσεις ορισμένου χρόνου, μειωμένου ωραρίου καθώς και προγράμματα κατάρτισης ανέργων λειτούργησαν από το 2015 και μετά προσδίδοντας χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας χωρίς να μπορεί να μειωθεί αισθητά για μεγάλο διάστημα η ανεργία του πληθυσμού.

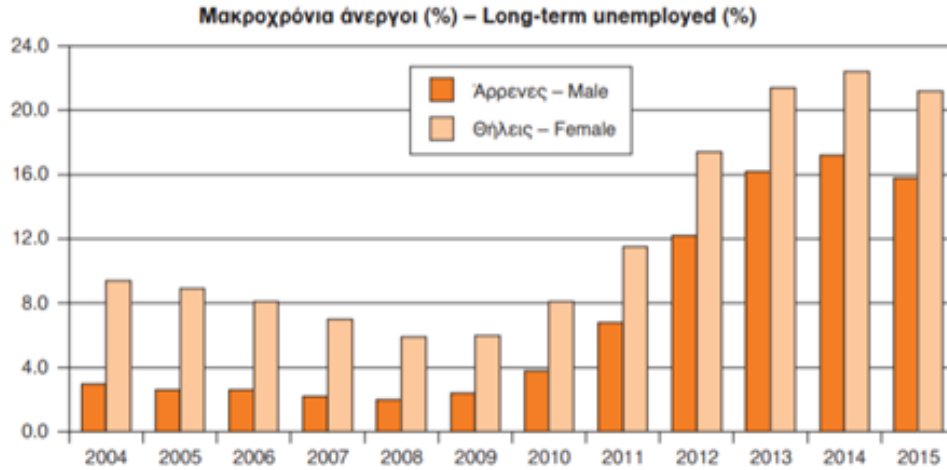

Γράφημα 2: Ποσοστό ανεργίας Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018

Το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων ηλικίας 20-64 ετών, σύμφωνα με τη Διεύθυνση Στατιστικών Πληθυσμού και Αγοράς εργασίας της ΕΛΣΤΑΤ, υπολογίζεται να είναι τουλάχιστον 75% του απασχολούμενου πληθυσμού.

Η Ελλάδα το 2014 εμφανίζει το υψηλότερο ποσοστό ανέργων στην ΕΕ, που φτάνει το 26,5 ακολουθούμενη από την Ισπανία (24,5%) ενώ η Γερμανία εμφανίζει το χαμηλότερο ποσοστό της Ευρώπης, με ποσοστό ανεργίας 5% (ΕΛΣΤΑΤ, 2016).

Παράλληλα τα ποσοστά των μακροχρόνια ανέργων, όσων αναζητούν εργασία για έναν χρόνο ή και περισσότερο, φαίνεται να αυξάνονται δραματικά ειδικά για τις άνεργες γυναίκες στο διάστημα 2013-2015.

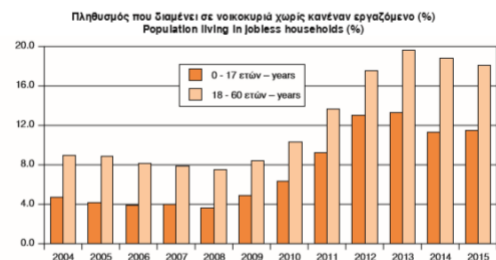

Γράφημα 3: Μακροχρόνια άνεργοι σε ποσοστό Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2016)

Οι μακροχρόνια άνεργοι εμφανίζονται το 2012 σε ποσοστό 3% και 9,4% στο σύνολο του εργατικού δυναμικού για τους άνδρες και τις γυναίκες αντίστοιχα, ενώ το 2014 φαίνονται να φτάνουν σε ποσοστό το 17,2% για τους άνδρες και το 22,4% για τις γυναίκες.

Πίνακας 9. Ελλάδα: Πληθυσμός που διαμένει σε νοικοκυριά χωρίς κανέναν εργαζόμενο ⁽¹⁾⁽²⁾ , 2004 - 2015							Table 9. Greece: Population living in jobless households ⁽¹⁾⁽²⁾ , 2004 - 2015					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
0 - 17 ετών	94,997	85,526	78,166	79,722	71,753	97,999	126,681	184,538	257,156	260,680	219,791	222,152
%	4.7	4.2	3.9	4.0	3.6	4.9	6.3	9.2	13.0	13.3	11.3	11.5
18 - 60 ετών	560,763	554,119	504,634	492,070	463,007	521,120	631,333	832,760	1,058,750	1,171,063	1,114,444	1,058,593
%	9.0	8.9	8.1	7.9	7.5	8.4	10.3	13.7	17.6	19.6	18.8	18.1

Πηγή: Διεύθυνση Στατιστικών Πληθυσμού και Αγοράς Εργασίας ΕΛΣΤΑΤ.
 Σημείωση: Τα αποτελέσματα της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού έχουν αναθεωρηθεί, από το 2001 και μετά, βάσει των πληθυσμιακών εκτιμήσεων που προκύπτουν από τα Αποτελέσματα της Απογραφής Πληθυσμού του 2011.
 (1) Νοικοκυριά χωρίς κανέναν εργαζόμενο θεωρούνται τα νοικοκυριά στα οποία κανένα μέλος δεν εργάζεται, με εξαίρεση τα νοικοκυριά που αποτελούνται αποκλειστικά από μη εργαζόμενους σπουδαστές ηλικίας 18 - 24 ετών.
 (2) Οι δείκτες του πληθυσμού που διαμένει σε νοικοκυριά χωρίς κανέναν εργαζόμενο υπολογίζονται με:
 α) το ποσοστό παιδιών ηλικίας 0 - 17 ετών που ζει σε νοικοκυριά χωρίς κανέναν εργαζόμενο επί του συνόλου των παιδιών αυτής της ηλικιακής ομάδας,
 β) το ποσοστό ενηλίκων ηλικίας 18 - 60 ετών που ζει σε νοικοκυριά χωρίς κανέναν εργαζόμενο επί του συνόλου των ατόμων αυτής της ηλικιακής ομάδας.

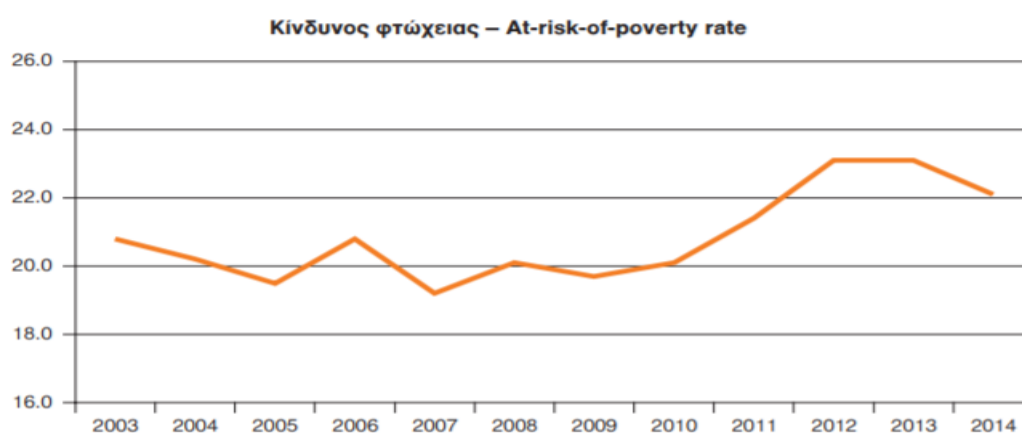

Γράφημα 4: Πληθυσμός που διαμένει σε νοικοκυριό χωρίς κανέναν εργαζόμενο Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018)

Στον πίνακα του πληθυσμού που διαμένει σε νοικοκυριά χωρίς κανέναν εργαζόμενο, οι δείκτες υπολογίζονται από το 2012 να ξεπερνούν το ένα εκατομμύριο (1,058,750) φτάνοντας το 2013 σε ποσοστό 19,6 για στον πληθυσμό

μεταξύ 18-60 ετών, ο οποίος εμφανίζεται το 2015 να φτάνει το 1,058,593 και σε ποσοστό το 18,1%.

Παράλληλα το ποσοστό των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά των οποίων το συνολικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα είναι χαμηλότερο του κατωφλιού της φτώχειας, δηλαδή του 60% του εθνικού διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος, μετά την αφαίρεση των βοηθημάτων, επιδομάτων και εκπαιδευτικών παροχών αποδίδει τον δείκτη κινδύνου φτώχειας.

Γράφημα 5: Κίνδυνος φτώχειας Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018

Ο κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις για τους εργαζόμενους δεν φαίνεται να εμφανίζει διακυμάνσεις στα έτη 2003-2014 ενώ για τους άνεργους αγγίζει το 45,9% το 2014, ενώ υψηλός εμφανίζεται και για τους μη ενεργούς οικονομικά, φτάνοντας το 2012 το 33,3%.

Πίνακας 1: Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κατά κατάσταση απασχόλησης Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018

Πίνακας 3. Ελλάδα: Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κατά κατάσταση απασχόλησης, 2003 - 2014 ⁽¹⁾												
%	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
<i>Κατά συνήθη κατάσταση απασχόλησης</i>												
Εργαζόμενοι	13.5	13.1	12.9	13.8	14.2	14.3	13.8	13.8	11.9	15.1	13.1	13.4
Μη εργαζόμενοι	27.0	25.8	25.8	25.9	24.7	24.6	23.9	25.1	28.1	27.9	26.6	25.6
Ανεργοί	33.8	30.8	32.3	33.1	35.4	36.8	38.1	38.5	44.0	45.8	46.3	45.9
Συνταξιούχοι	28.0	25.8	24.9	24.3	21.5	20.3	18.4	19.0	19.9	14.3	12.4	11.5
Λοιποί μη οικονομικά ενεργοί	24.9	24.8	25.2	25.7	25.3	26.0	26.5	27.4	30.0	33.3	30.3	28.4
<i>Εργαζομένων</i>												
Σύνολο	13.5	13.1	12.9	13.8	14.2	14.2	13.7	13.9	11.9	15.1	13.1	13.4
Άρρενες	14.5	14.0	13.8	14.7	15.5	15.6	15.9	16.5	13.2	16.5	13.4	15.4
Θηλείες	11.8	11.6	11.6	12.5	12.3	12.1	10.5	10.5	10.1	13.2	12.6	10.4
<i>Χρόνος εργασίας</i>												
Πλήρης απασχόληση	12.6	11.8	12.0	12.8	12.9	13.5	12.5	11.7	10.4	13.4	10.7	11.9
Μερική απασχόληση	26.1	22.5	24.2	26.4	27.2	26.0	26.9	29.4	21.4	27.3	27.0	27.9

Πηγή: Διεύθυνση Στατιστικών Πληθυσμού και Αγοράς Εργασίας ΕΛΣΤΑΤ.

(1) Τα στοιχεία του πίνακα προέρχονται από την Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης (EU - SILC), η οποία διενεργείται από το έτος 2003.

Τέλος, η Διεύθυνση Στατιστικών Πληθυσμού και Αγοράς Εργασίας της ΕΛΣΤΑΤ εμφανίζει το ποσοστό των ατόμων με ανάγκες για ιατρικές εξετάσεις ή θεραπείες που δεν ικανοποιήθηκαν για διάφορους λόγους, κατά πεντημόριο ισοδύναμου εισοδήματος, να φτάνει κατά μέσο όρο το 12,7% το 2014, εν μέσω της οικονομικής κρίσης.

Οι δείκτες των στατιστικών στοιχείων περιγράφουν την ύφεση στην ελληνική οικονομία να επηρεάζει την καθημερινή ζωή των πολιτών και θέτει σε επικίνδυνο βαθμό τα ποσοστά κινδύνου φτώχειας, ανεργίας, πρόσβασης στην υγεία και δίνει αρκετά στοιχεία για τους λόγους που μπορεί να οδήγησαν σύγχρονους Έλληνες στη μετανάστευση σε χώρες με μικρότερα ποσοστά ανεργίας και υψηλούς δείκτες οικονομικής ανάπτυξης.

Συμπερασματικά, η περίοδος της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα δημιούργησε στους νέους κυρίως ανθρώπους την ανάγκη για μετανάστευση, προκειμένου να βρουν καλύτερες συνθήκες εργασίας. Το φαινόμενο της μετανάστευσης των Ελλήνων δεν είναι κάτι πρωτόγνωρο για τη χώρα, αφού έχει γνωρίσει και στο παρελθόν σε μεγάλα κύματα μεταναστευτικής φυγής, μεγάλου μέρους του ανθρώπινου δυναμικού της σε άλλες χώρες, οι οποίες προσέφεραν περισσότερες και καλύτερες ευκαιρίες απασχόλησης.

2.2 Η ανθρωπιστική κρίση

2.2.1 Το μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ελλάδα

Τα χρόνια της ελληνικής οικονομικής κρίσης σηματοδεύτηκαν από μεγάλα κύματα μεταναστών και προσφύγων κυρίως από την εμπόλεμη Συρία, αλλά και χώρες όπως το Μπαγκλαντές, το Πακιστάν, χώρες της βόρειας και υποσαχάριας Αφρικής.

Από το 2010 και μετά η χώρα κατέγραψε έναν μεγάλο πληθυσμό προσφύγων και μεταναστών με αποτέλεσμα η οικονομική κρίση να αποκτήσει και χαρακτήρα ανθρωπιστικής κρίσης.

Η ανάγκη να ενταχθούν μεγάλοι πληθυσμοί μεταναστών και μεταναστριών στην ελληνική κοινωνία δημιούργησε προβληματισμό και κυρίως γιατί το μεγαλύτερο μέρος των εισερχόμενων στη χώρα πληθυσμών αποτελείται από χώρες με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο. Η χώρα είχε βιώσει και στα τέλη της δεκαετίας του '80 μεγάλα ρεύματα μετανάστευσης από τα κράτη της πρώην ΕΣΣΔ μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού, καθώς και Βαλκανικά κράτη και σε μεγάλους πληθυσμούς ειδικά από την Αλβανία.

Η αλβανική μετανάστευση προς την Ελλάδα αποτελεί μια από τις σημαντικότερες μεταναστευτικές ροές η οποία επέφερε αλλαγές τόσο στην οικονομική όσο και στην κοινωνική ζωή της χώρας. Η γειτονική χώρα τότε έθρεψε την ελληνική ύπαιθρο κυρίως με φθινό εργατικό δυναμικό σε τομείς της εθνικής οικονομίας που υπήρχε μεγάλη έλλειψη εργατικού δυναμικού, όπως η γεωργία η κτηνοτροφία, αλλά και θέσεις εργασίας στα μεγάλα αστικά κέντρα όπως οι υποστηρικτικές οικιακές υπηρεσίες, ή εργασία στον τομέα των κατασκευών και οικοδομών.

Μέχρι σήμερα ο χάρτης των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε τρεις ομάδες: των επαναπατρισμένων Ελλήνων και τους Έλληνες της διασποράς και παλιννοστούντες, τους μετανάστες με άδεια εργασίας που καλούνται να εργαστούν στη χώρα και τους παράνομους μετανάστες και πρόσφυγες.

Κατά τη διάρκεια του 2015 και του 2016 η εισροή προσφύγων και μεταναστών στην Ευρωπαϊκή Ένωση έφτασε σε επίπεδα που η Ευρώπη δεν μπορούσε να διαχειριστεί. Πάνω από 1 εκατομμύριο άνθρωποι έφτασαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι

περισσότεροι προσπαθώντας να διαφύγουν από τον πόλεμο και την τρομοκρατία στη Συρία και σε άλλες χώρες (ΕΕ, 2017).

Οι λόγοι για τους οποίους όλοι αυτοί οι άνθρωποι προσπαθούν τα τελευταία χρόνια να φτάσουν στις ακτές της Ευρώπης ποικίλουν, καθώς και οι μέθοδοι με τις οποίες γίνεται η μετάβασή τους από τον έναν τόπο στον άλλον. Κυρίαρχοι λόγοι για την μετάβασή τους σε άλλους τόπους, και πρόσφατα στις ακτές της νότιας Ευρώπης αποτελούν η προσπάθεια να ξεφύγουν από τον πόλεμο, τη φτώχεια, την πολιτική καταπίεση ή την οικονομική ύφεση στη χώρα τους. Σε άλλες περιπτώσεις λόγοι μετανάστευσης αποτελούν η προσπάθεια επανένωσης με την οικογένεια, η διάθεση να επωφεληθούν από επιχειρηματικές ευκαιρίες και δυνατότητες που προσφέρονται στις χώρες προορισμού, η πρόσβαση στην εκπαίδευση των χωρών που θα τους υποδεχτούν και σίγουρα και διάφοροι άλλοι πιθανοί προσωπικοί λόγοι.

Ιδιαίτερα σημαντικό σημείο στις ροές των τελευταίων ετών αποτελεί το γεγονός ότι οι δρόμοι που αναζητούν οι άνθρωποι για τη μετανάστευσή τους φτάνουν να είναι παράνομοι και ιδιαίτερα ριψοκίνδυνοι για την ίδια τους τη ζωή (ΕΕ, 2017).

Ο πληθυσμός των μεταναστών που εισρέει την τελευταία δεκαετία στη χώρα δεν παρουσιάζει την ίδια σύσταση ως προς την εξειδίκευση σε τομείς της εθνικής οικονομίας που χρειάζονται υποστήριξη, λόγω έλλειψης εγχώριου εργατικού δυναμικού, όπως είναι η γεωργία, η κτηνοτροφία, οι κατασκευές ή οι οικιακές υπηρεσίες.

Η ελληνική οικονομία δεν μπορεί να ανταποκριθεί στην πρόκληση αυτή καθώς μετρά ήδη πάνω από δέκα χρόνια οικονομικής κρίσης με φανερά τα αποτελέσματα στους δείκτες ανεργίας, στους μειωμένους μισθούς και τη μείωση των κρατικών δαπανών.

Γράφημα 6: Ημερήσιες διελύσεις από την Τουρκία στην Ελλάδα

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Σύμφωνα με την ευρωπαϊκή επιτροπή στις 20 Οκτωβρίου του 2015 οι ημερήσιες αφίξεις έφτασαν στον αριθμό τα 10.006 άτομα. Αντίστοιχα στις 14 Δεκεμβρίου του 2015 καταγράφηκαν αφίξεις 5.005 ατόμων. Από τα τέλη του 2014 έως σήμερα οι πληθυσμοί μετακινούνται στην Ελλάδα, είτε μέσω της Ελλάδας κυρίως αλλά και των άλλων χωρών της νότιας Ευρώπης με σκοπό την μετεγκατάστασή τους σε χώρες κυρίως της βόρειας Ευρώπης καθώς πολλοί από αυτούς αιτούνται διεθνούς προστασίας ως πρόσφυγες λόγω πολέμου ή εμφυλίων συρράξεων στη χώρα προέλευσής τους, όπως τη Συρία, το Αφγανιστάν και το Ιράκ(ΕΕ,2017).

Η ανάγκη για ένταξη των μεταναστών και των αιτούντων διεθνούς προστασίας αποτελεί μια νέα κοινωνική πραγματικότητα με σοβαρές οικονομικές προεκτάσεις, δεν παύει όμως να είναι μια σημαντική αναγκαιότητα που χρήζει σχεδιασμού και προσαρμογής όχι μόνο από την επίσημη πολιτεία αλλά και από ολόκληρη την ελληνική κοινωνία.

Η Ελλάδα ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) ακολουθεί την πολιτική που ορίζεται από το ευρωπαϊκό μεταναστευτικό πλαίσιο, όπου την τελευταία 20ετία θεωρείται ένα από τα υψηλότερα παγκόσμια πρότυπα για την παροχή ασύλου.

2.3 Η μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανέλαβε τη λήψη μέτρων πολιτικής για τη μετανάστευση με σκοπό να συμβάλει στη μείωση των εισερχόμενων πληθυσμών από τα νότια και νοτιοανατολικά κυρίως σύνορα της Ευρώπης, σε συνδυασμό με αντίστοιχες πολιτικές που προωθούνται από τις ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες δέχονται εισροή μεταναστών τα τελευταία χρόνια, όπως είναι η Ελλάδα, η Τουρκία και η Ιταλία.

Τα μεγάλα κύματα μεταναστών και προσφύγων οδήγησαν την ΕΕ να συμφωνήσει μια δέσμη μέτρων για την αντιμετώπιση της προσφυγικής και μεταναστευτικής κρίσης στην Ευρώπη, με σκοπό να αντιμετωπιστούν κυρίως τα αίτια που γεννούν την κρίση, ενώ ταυτόχρονα καλείται να ανταποκριθεί σε σημαντική αύξηση της παρασχόμενης βοήθειας των ανθρώπων που τόσο μέσα στα σύνορά της όσο και εκτός έχουν ανάγκη να υποστηριχτούν στα πλαίσια της ανθρώπινης αλληλεγγύης.

Την τελευταία πενταετία η ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική που εφαρμόζεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση ακολουθεί την εφαρμογή του ευρωπαϊκού προγράμματος δράσης για τη μετανάστευση, που προτάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Μάιο του 2015. Και αφορά στη διεξαγωγή επιχειρήσεων έρευνας και διάσωσης ατόμων στη Μεσόγειο καθώς και την καταπολέμηση των εγκληματικών δικτύων διακίνησης ανθρώπων. Η οικονομικοί πόροι που διατέθηκαν για την εφαρμογή του προγράμματος βοήθησαν να διασωθούν πάνω από 400.000 άνθρωποι μέσα στην περίοδο 2015-2016.

Ο βασικός στόχος της πολιτικής που εφαρμόζεται από την ΕΕ αφορά στην προσπάθεια αντιμετώπισης των κυρίαρχων αιτιών της μετανάστευσης με μέτρα όπως η χρηματοδότηση της αυτοαπασχόλησης στις ζώνες διέλευσης των μεταναστών, η δημιουργία κέντρων μεταναστών για ευάλωτους πληθυσμούς και η αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων σε συνεργασία με τις χώρες καταγωγής και διέλευσης των μεταναστών, όπως για παράδειγμα με χώρες της Αφρικής (Αιθιοπία, Μάλι, Νίγηρα, Νιγηρία και Σενεγάλη), όπου με συμφωνία με τον Νίγηρα πραγματοποίησε χρηματοδότηση και δράσεις με σκοπό την μείωση των μεταναστευτικών ροών μέσω της Σαχάρας.

Αντίστοιχη συμφωνία επιτεύχθηκε τον Μάρτιο του 2016 μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας προσφέροντας δυνατότητες νόμιμης εισόδου των προσφύγων στην Ευρώπη,

προκειμένου να σταματήσει η μη ελεγχόμενη ροή μεταναστών και προσφύγων, οι οποίοι μέσω της Τουρκίας έφταναν στα νησιά του Αιγαίου Πελάγους. Η συμφωνία επέφερε την αλλαγή του αριθμού των αφίξεων στην Ελλάδα από τις 10.000 σε μία ημέρα, τον Οκτώβριο του 2015, να μειωθεί ο μέσος όρος των αφίξεων τον Μάρτιο του 2016 σε λιγότερο από 74 άτομα την ημέρα.

Παράλληλα, έχουν ληφθεί μέτρα για τη μετεγκατάσταση των ανθρώπων που έχουν ήδη φτάσει στην Ευρώπη και ζητούν άσυλο, για την επανεγκατάσταση ατόμων που κατοικούν σε γειτονικές χώρες και βρίσκονται σε ανάγκη, καθώς και για την επιστροφή των ατόμων που έχουν αιτηθεί αίτηση ασύλου ενώ δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για την χορήγησή του. Η ΕΕ την τελευταία διετία έχει επιδοθεί σε κινήσεις βελτίωσης της συνοριακής ασφάλειας και την καταπολέμηση της διακίνησης των μεταναστών με παράνομες εισόδους στα σύνορά της, προκειμένου να μειώσει τα μεταναστευτικά ρεύματα υπό επικίνδυνες συνθήκες για την ζωή τους.

Το 2016 τέθηκε σε λειτουργία η νέα Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή (Frontex) προκειμένου να προστατευτούν τα κοινά εξωτερικά σύνορα της Ευρώπης και να συνδράμει στην αντιμετώπιση των πολλαπλών μεθόδων εισόδου με την τήρηση της ασφάλειας των συνόρων της.

Η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας υποβοηθά την πολιτική αυτή, σκοπεύοντας στην μείωση των παράτυπων μεταναστών που φτάνουν από την Τουρκία στα ελληνικά νησιά. Όσοι δεν αιτούνται άσυλο ή η αίτησή τους δεν γίνεται δεκτή μπορούν να επιστρέφονται στην Τουρκία. Παράλληλα υποστηρίζεται η δυνατότητα επαναπατρισμού ατόμων από κράτη-μέλη της ΕΕ με τη σύναψη ρυθμίσεων επαναπατρισμού με τις τρίτες χώρες από τις οποίες προέρχονται.

Παράλληλα δημιουργήθηκαν χώροι υποδοχής μεταναστών και προσφύγων (hotspots) με τη συνδρομή της ΕΕ στην Ελλάδα και στην Ιταλία, που είναι οι κυρίως χώρες εισόδου των μεταναστευτικών ροών, για την καλύτερη διαχείρισή τους. Αποτελούν σημεία όπου εμπειρογνώμονες από διάφορα κράτη-μέλη της ΕΕ καλούνται να βοηθήσουν στον έλεγχο και την ταυτοποίηση των ανθρώπων που φτάνουν στα παράλια της Ευρώπης και να τους ενημερώνουν σχετικά με τα δικαιώματά τους για παροχή διεθνούς προστασίας.

Το 2015 θεσπίστηκε ένα πρόγραμμα επείγουσας μετεγκατάστασης και τα κράτη μέλη της ΕΕ δεσμεύτηκαν να μετεγκαταστήσουν άτομα από τις χώρες του νότου, την Ελλάδα και την Ιταλία, σε άλλες χώρες της ΕΕ που δεν είχαν δεχτεί τόσο μεγάλα μεταναστευτικά κύματα. Μετεγκαταστάθηκαν πάνω από 24.000 άτομα από τις δύο χώρες στα 24 κράτη που συμμετείχαν στο πρόγραμμα μετεγκατάστασης, το οποίο συνεχίστηκε ως το τέλος του 2017. Προκειμένου να καλυφθεί η ανάγκη για ασφαλείς και νόμιμες διαδρομές των αιτούντων άσυλο στην ΕΕ το εθελοντικό πρόγραμμα επανεγκατάστασης που συμφωνήθηκε από τα κράτη μέλη της ένωσης προβλέπει τη μεταφορά 22.500 ατόμων από χώρες εκτός της ΕΕ.

Η διαχείριση των μεταναστευτικών ροών από την Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς και η ανάγκη προστασίας των προσφύγων κυρίως από τη Συρία, αλλά και από χώρες που μαίνονται πόλεμοι και συρράξεις, δεν υπολείπεται της οικονομικής χρηματοδότησης των δράσεων και προγραμμάτων που αναλήφθηκαν. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι ενωσιακοί πόροι που δαπανήθηκαν από τον προϋπολογισμό της ΕΕ για την αντιμετώπιση της μεταναστευτικής κρίσης, για τα έτη 2015 έως 2017 ανήλθαν συνολικά σε 17,7 δισ. Ευρώ. Συγκεκριμένα τα ποσά δαπανήθηκαν ως ακολούθως: 10,3 δισ. ευρώ για προγραμματισμένη χρηματοδότηση εκτός ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων 2,7 δισ. ευρώ για ανθρωπιστική βοήθεια, 0,6 δισ. ευρώ για το Καταπιστευματικό Ταμείο για την κρίση στη Συρία (το «Ταμείο MADAD») και 2,4 δισ. ευρώ για το καταπιστευματικό ταμείο έκτακτης ανάγκης για την Αφρική.

Επίσης, προκειμένου να στηριχθεί ο μηχανισμός για την διαχείριση του προσφυγικού στην Τουρκία, διατέθηκαν πάνω από 2,2 δισ. ευρώ για ανθρωπιστική υποστήριξη από τα κράτη μέλη της ΕΕ. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΕ που αφορούν στον Ιούνιο του 2017, η ένωση εκταμίευσε ήδη 811 εκατ. Ευρώ για συμβάσεις που έχει συνάψει για 48 σχετικά έργα.

Τέλος στα πλαίσια της διεθνούς προσπάθειας για την αντιμετώπιση της συριακής κρίσης η ΕΕ έχει χορηγήσει ήδη 9,4 δισ. ευρώ σε ανθρωπιστική και αναπτυξιακή βοήθεια (ΕΕ, 2017).

2.4 Οικονομικές επιπτώσεις της μετανάστευσης

Η μετανάστευση έχει ερευνηθεί ως προς τις συνέπειές της στην χώρα υποδοχής καθώς και στην χώρα προέλευσης των μεταναστών και προσφύγων. Κυρίως τα

αποτελέσματα δείχνουν ότι είναι δυνατόν να υπάρχουν οικονομικά οφέλη και για τις δύο χώρες.

Οι μετανάστες, όπως και οι πρόσφυγες, στη χώρα υποδοχής εργάζονται και ταυτόχρονα είναι καταναλωτές, φοιτούν σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης της χώρας και γενικότερα αποτελούν ενεργά μέλη της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Η πρόσφατη ιστορία των μεταναστών στην Ελλάδα έχει να επιδείξει μετανάστες που εργαζόμενοι απέκτησαν επιχειρήσεις, οικίες και επενδύουν οικονομικά στις χώρες υποδοχής (Bodvarsson και Van den Berg, 2013).

Ο πληθυσμός των μεταναστών είναι δυνατόν να επηρεάσει σημαντικά την οικονομική και κοινωνική διάρθρωση της χώρας υποδοχής. Στο σύστημα της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, η οικονομική μετανάστευση προκαλείται από ένα αναπτυξιακό μοντέλο το οποίο βασίζεται στην κινητικότητα της εργασίας. Με άλλα λόγια η κινητικότητα όλων των παραγωγικών συντελεστών που αποτελεί βασική προϋπόθεση της παγκόσμιας οικονομίας ευνοεί την οικονομική ανάπτυξη σε παγκόσμια κλίμακα (ΙΜΕΠΟ, 2005).

Η μετανάστευση ανθρώπων που ανήκουν κυρίως στην κατηγορία του ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού φαίνεται, σε οικονομικό επίπεδο, να αποδίδει θετικές βραχυχρόνιες συνέπειες για τις χώρες υποδοχής, ενώ μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες. Το φαινόμενο φαίνεται να έχει αρνητικό αντίκτυπο και στις δύο χώρες που αφορά, γεγονός που αναδεικνύεται από τους δείκτες της οικονομίας τους που εξετάζονται και επηρεάζονται από τη μετανάστευση, όπως ο δείκτης της ανεργίας (Eckstein & Weiss, 2003).

Σύμφωνα με τον Ferrieri, η μαζική μετανάστευση των τελευταίων ετών στην Ευρώπη φαίνεται μακροπρόθεσμα να επηρεάζει τις χώρες υποδοχής σε τεχνολογική και επιστημονική στασιμότητα καθώς το μεγαλύτερο μέρος του εργατικού δυναμικού που μετακινείται σε αυτές διαθέτει χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Συχνά παρατηρείται το φαινόμενο οι μετανάστες να καταλαμβάνουν θέσεις στην αγορά εργασίας στερώντας από τους γηγενείς τις θέσεις εργασίας, οδηγώντας τους ντόπιους σε ανεργία. Παρόλα αυτά σε περιόδους οικονομικής κρίσης, όπου συνήθως δεν προσφέρονται νέες ευκαιρίες απασχόλησης ή και μειώνονται οι υπάρχουσες φαίνεται να εμφανίζεται αύξηση στους εργαζόμενους πολίτες της χώρας, σε σχέση

με τους εργαζόμενους που έχουν φτάσει σε αυτή ως μετανάστες. Ταυτόχρονα παρατηρείται στην αγορά εργασίας τάση μείωσης των μισθών και ημερομισθίων μετά την είσοδο μεγάλων πληθυσμών μεταναστών, καθώς αυξάνεται σημαντικά ο αριθμός του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού (Αϊβάζογλου, 2018).

Σύμφωνα με τον Constant οι μετανάστες υψηλής ειδίκευσης λειτουργούν συμπληρωματικά με το φυσικό κεφάλαιο και την τεχνολογία, καθώς και με το ανθρώπινο εργατικό δυναμικό των ντόπιων, ανεξάρτητα με το επίπεδο δεξιοτήτων που αυτοί διαθέτουν (Constant, 2014).

Μια παράλληλη επίπτωση της μετανάστευσης που αναφέρεται στη βιβλιογραφία, αποτελεί η αύξηση της παραοικονομίας, η διόγκωση κατ' επέκταση των διαφυγόντων κερδών του κράτους. Επίσης, με την ανασφάλιστη εργασία που επιλέγουν συχνά οι μετανάστες, προκύπτει επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού καθώς μειώνονται τα κρατικά έσοδα. Η επιλογή αρκετών μεταναστών να εργάζονται χωρίς κοινωνική ασφάλιση, προκειμένου να έχουν μεγαλύτερο μισθό ή ημερομίσθιο οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι μπορούν με τον τρόπο αυτό να συγκεντρώσουν σε μικρό διάστημα αρκετά χρήματα για να μπορέσουν να επιβιώσουν ή να μετακινηθούν σε άλλο τόπο προορισμού (Ferrieri, 2001).

Οι Bodvarsson και Van den Berg το 2016 σε έρευνα σχετικά με τις επιπτώσεις του μεταναστευτικού φαινομένου αναφέρονται σε κριτικές για τη μετανάστευση σε σχέση με τις επιπτώσεις της στον δημόσιο τομέα και ειδικότερα στις δημόσιες δαπάνες που αφορούν στη μεταναστευτική πολιτική της χώρας υποδοχής. Για το συγκεκριμένο θέμα υπάρχει κριτική ως προς απόψεις που εκφράζονται για την πιθανή σκοπιμότητα των μεταναστών και προσφύγων να μεταβούν σε μια χώρα με μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη προκειμένου να διεκδικήσουν μέσα από την προσφυγική ή μεταναστευτική ιδιότητά τους να λάβουν επιδόματα και παροχές που προσφέρει η χώρα. Στην Ευρώπη η πολιτική για τη μετανάστευση αποτελείται από κονδύλια κυρίως της ένωσης που χρησιμοποιούνται από το κάθε κράτος – μέλος προκειμένου να υποστηριχθούν οι απαιτήσεις του μεταναστευτικού προγράμματος. Παράλληλα η κάθε χώρα σαφώς επιβαρύνεται και με δαπάνες του προϋπολογισμού της για την παροχή επιδομάτων και παροχών στους μετανάστες, όπως επιβεβαιώνει και η συγκεκριμένη έρευνα. Οι Bodvarsson και Van den Berg υποστηρίζουν ότι ενώ

στις οικονομίες των χωρών υποδοχής μεταναστών παρατηρείται αύξηση στις τιμές υπηρεσιών όπως η στέγαση αλλά και τοπικών προϊόντων, παράλληλα έχει παρατηρηθεί και μείωση των τιμών ορισμένων προϊόντων, λόγω της μείωσης του κόστους παραγωγής τους, με την αύξηση του εργατικού δυναμικού που επιφέρει η μετανάστευση (Bodvarsson & Van den Berg, 2016).

Πρόσφατη έρευνα του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου αναδεικνύοντας την οικονομική πλευρά των συνεπειών της μετανάστευσης, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η μετανάστευση έχει «απόλυτη λογική σε οικονομικό επίπεδο» (Jaumoteetal., 2016). Ενισχύεται με λίγα λόγια, μέσα από αυτή την έρευνα, η άποψη ότι η μετανάστευση δεν έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία των χωρών υποδοχής. Σύμφωνα με την έκθεση όλοι οι μετανάστες, είτε διαθέτουν υψηλά προσόντα είτε όχι, συνεισφέρουν στις οικονομίες των χωρών υποδοχής. Συγκεκριμένα υποστηρίζει ότι η αύξηση της παραγωγικότητας που παρατηρείται με την είσοδο των μεταναστών στην αγορά εργασίας επιδρά θετικά στο κατά κεφαλήν εισόδημα. Συγκεκριμένα, παρατηρείται αύξηση 2% στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν μακροπρόθεσμα και η συγκεκριμένη αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην αύξηση της παραγωγικότητας (Jaumote, 2016).

Παράλληλα υποστηρίζεται ότι οι ανειδίκευτοι εργάτες είναι δυνητικά εργατικό δυναμικό που μπορεί να καλύψει τα κενά συγκεκριμένων απαιτήσεων της οικονομικής ζωής της χώρας υποδοχής. Συνήθως απασχολούνται σε θέσεις εργασίας που δεν επιλέγονται από τους γηγενείς, όπως κυρίως θέσεις απασχόλησης στην γεωργία, την κτηνοτροφία, τις μεταφορές και τις κατασκευές που δεν χρειάζονται ειδικές γνώσεις και εξειδίκευση στον συγκεκριμένο τομέα. Οι θέσεις που μπορούν να καλύψουν οι μετανάστες αφορούν κυρίως σε χειρωνακτική εργασία, ενώ οι ντόπιοι εργαζόμενοι εκμεταλλεζόμενοι τη γνώση της γλώσσας ως σημαντικό στοιχείο επαγγελματικής αποκατάστασης στη χώρα, εφόσον διαθέτουν επίσης και υψηλό επίπεδο εξειδικευμένης ή επιστημονικής γνώσης μπορούν να καλύψουν υψηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας με απαιτήσεις εξειδίκευσης.

Η έρευνα των Jaumote και λοιπών ερευνητών το 2016 αναφέρεται επίσης στο «φαινόμενο της νταντάς» (nanny effect), το οποίο αφορά στην παροχή υπηρεσιών κυρίως από γυναίκες, που παρέχονται μέσα στο σπίτι και σύμφωνα με αυτή η

αύξηση των ανειδίκευτων εργατών δημιουργεί για τις γυναίκες μια θέση εξειδίκευσης που βοηθά στη συμμετοχή τους στο εργατικό δυναμικό.

Οι Bodvarsson και Van den Berg σε έρευνα του 2016 υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχουν στατιστικά στοιχεία που να υποστηρίζουν την άποψη ότι η μετανάστευση σε μία χώρα επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στο γηγενή εργατικό πληθυσμό. Επιβαρυντικό παράγοντα για την οικονομία της χώρας υποδοχής αποτελεί κυρίως η αποστολή εμβασμάτων στη χώρα προέλευσης των μεταναστών, όπου αποτελεί σαφώς εκροή κεφαλαίου από τη χώρα υποδοχής (Bodvarsson & Van den Berg, 2016).

3 Η ελληνική μετανάστευση στα χρόνια της κρίσης

Η οικονομική κρίση της τελευταίας δεκαετίας στην Ελλάδα φαίνεται να αύξησε την ανθρώπινη ανασφάλεια των νέων κυρίως, παραγωγικών και όπως δείχνουν τα στατιστικά στοιχεία των πιο μορφωμένων Ελλήνων, οι οποίοι αποφασίζουν να αναζητήσουν καλύτερες συνθήκες ζωής και εργασίας και επιλέγουν να μεταναστεύσουν.

Η Ευρώπη αντιμετωπίζει παράλληλα τα τελευταία χρόνια την έντονη ανασφάλεια των πολιτών με αφορμή τα φαινόμενα τρομοκρατίας και επιθέσεων, όπως το 2015 στο Παρίσι, το 2016 στις Βρυξέλλες, γεγονότα που ενέτειναν την ανασφάλεια ως προς την προστασία των πολιτών από την πλευρά του κράτους που ξεκίνησε συνταρακτικά με το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 στους δίδυμους πύργους της Νέας Υόρκης στην Αμερική.

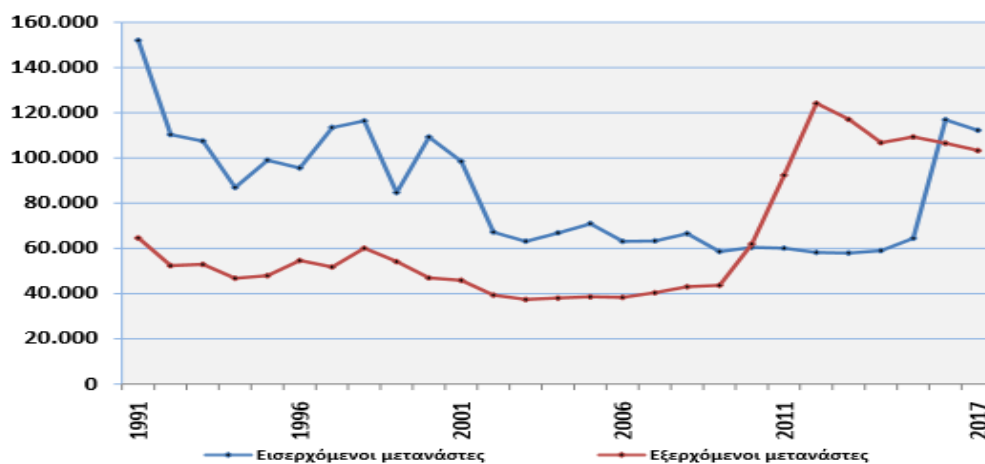
Έτσι, την ίδια στιγμή που η οικονομική παγκοσμιοποίηση εξυπηρετείται από τη μετανάστευση, η ασφάλεια των πληθυσμών των μεταναστών και προσφύγων φαίνεται να έρχεται σε δεύτερη μοίρα σε σχέση με την ασφάλεια των ανεπτυγμένων κρατών που τους υποδέχονται και των πληθυσμών τους (Bigo, 2002).

Εδώ εμφανίζεται το παράδοξο ότι ενώ στην οικονομία έχει επικρατήσει η διεύρυνση της συνεργασίας μέσα στα πλαίσια της παγκόσμιας οικονομίας για την λειτουργία της διακίνησης κεφαλαίου και της αγοράς προϊόντων και υπηρεσιών, ως προς τα δικαιώματα συμμετοχής στην αγορά εργασίας και πολιτικής συμμετοχής στις κοινωνίες υποδοχής μεταναστών, ο έλεγχος των πληθυσμιακών μετακινήσεων φαίνεται να εξελίσσεται πιο ισχυρός και διευρυμένος, από την πλευρά του κράτους (Σάσεν, 2003).

Η επίδραση των ποσοτικών μεγεθών επηρεάζει τις αντιλήψεις που δημιουργούνται στους πληθυσμούς, τόσο των ντόπιων όσο και των μεταναστών που μετακινούνται σε μία χώρα όσο και την υιοθέτηση των πολιτικών που αποφασίζει η χώρα υποδοχής των μεταναστών να εφαρμόσει.

Η μετακίνηση των πληθυσμών περιγράφεται στο παρακάτω γράφημα δείχνει την έντονη αύξηση της μετανάστευσης τα τελευταία 10-15 έτη, γεγονός που

υποστηρίζεται και από την μετακίνηση των πληθυσμών μέσα στα πλαίσια της κινητικότητας της εργασίας στην ευρωπαϊκή ένωση.

Γράφημα 7: Εισερχόμενοι - εξερχόμενοι μετανάστες 1991-2017 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2018

Η αυξητική τάση στη μετανάστευση τα τελευταία χρόνια που συμπίπτουν με τα χρόνια της ελληνικής οικονομικής κρίσης, περιγράφεται αναλυτικά ανά έτος στον επόμενο πίνακα.

Πίνακας 2: Εισερχόμενοι - εξερχόμενοι μετανάστες, 1991-2018 ανά έτος
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2019

Έτος	Εισερχόμενοι μετανάστες	Εξερχόμενοι μετανάστες	Καθαρή μετανάστευση
1991	151.978	64.628	87.350
1992	110.334	52.389	57.945
1993	107.462	52.929	54.533
1994	86.959	46.813	40.146
1995	98.989	47.967	51.022
1996	95.585	54.628	40.957
1997	113.477	51.794	61.683
1998	116.411	60.119	56.292
1999	84.695	54.175	30.520
2000	109.251	46.993	62.258
2001	98.471	45.909	52.562
2002	67.220	39.378	27.842
2003	63.141	37.433	25.708
2004	66.871	38.041	28.830
2005	70.933	38.583	32.350
2006	63.094	38.368	24.726
2007	63.298	40.400	22.898
2008	66.529	43.044	23.485
2009	58.613	43.686	14.927
2010	60.462	62.041	-1.579
2011	60.089	92.404	-32.315
2012	58.200	124.194	-65.994
2013	57.946	117.094	-59.148
2014	59.014	106.804	-47.790
2015	64.446	109.351	-44.905
2016	116.867	106.535	10.332
2017	112.247	103.327	8.920
2018	119.489	103.049	16.440

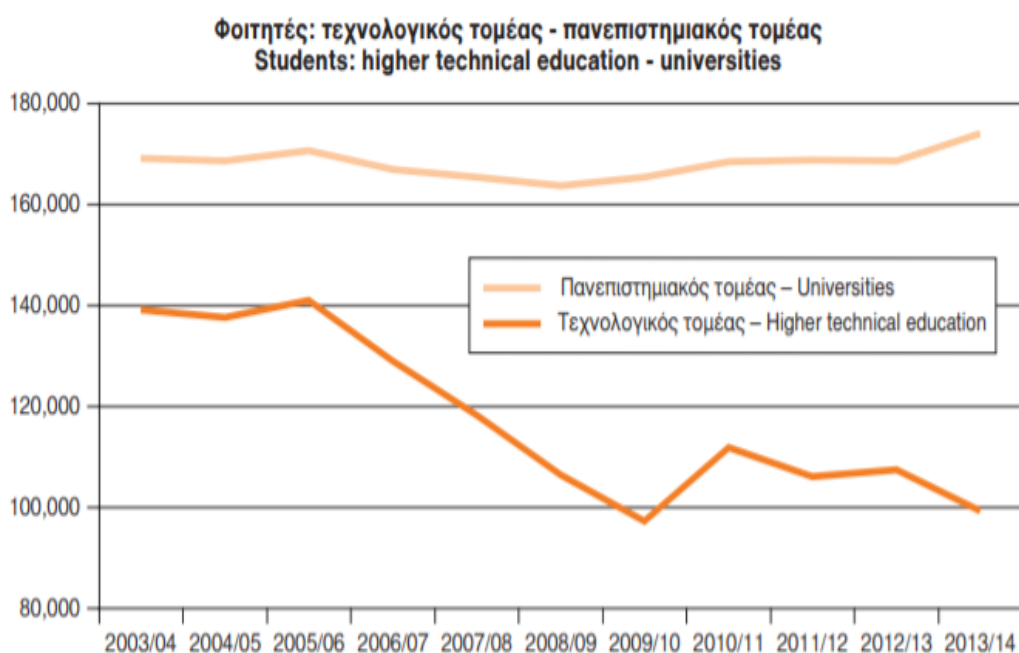
Το 2010 φαίνεται καθαρά από τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ ότι ξεκινά το «αρνητικό ισοζύγιο» στη μετανάστευση, όταν οι Έλληνες που μεταναστεύουν αρχίζουν να εμφανίζουν μεγαλύτερο πληθυσμό από αυτό των εισερχόμενων μεταναστών. Η πορεία αυτή φαίνεται να συνεχίζεται μέχρι και το 2015, όπου οι εισερχόμενοι

πληθυσμοί γίνονται αισθητά περισσότεροι σε αριθμό, ενώ αντίστοιχα φαίνεται να αυξάνεται και η μετανάστευση των Ελλήνων προς το εξωτερικό.

Η παρατήρηση των αριθμητικών μεγεθών σε σχέση με την μετανάστευση των Ελλήνων στα χρόνια της κρίσης εμφανίζει ένα σημαντικό στοιχείο που αφορά την εποχή που ξεκινά το «αρνητικό ισοζύγιο» της χώρας για τη μετανάστευση. Το σπουδαστικό έτος 2009-2010 δείχνει μετά από μια πενταετία σχεδόν μείωσης των φοιτητών που σπουδάζουν στον τεχνολογικό τομέα, την μεγαλύτερη μείωση του αριθμού των σπουδάζοντων σε τεχνολογικά ιδρύματα φοιτητών, ενώ ταυτόχρονα ο αριθμός που παρουσιάζει τους φοιτητές στον πανεπιστημιακό τομέα δεν φαίνεται να εμφανίζει σημαντικές αυξομειώσεις.

Πίνακας 3: Φοιτητές στον τεχνολογικό και πανεπιστημιακό τομέα, 2003-2014

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017

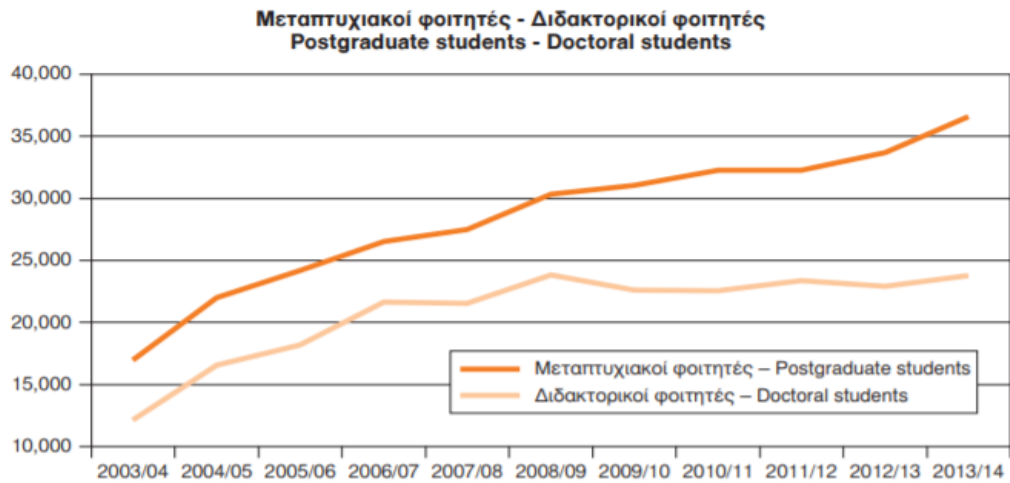

Η εικόνα αυτή μπορεί να αποδίδει την εμπιστοσύνη των Ελλήνων φοιτητών στην τριτοβάθμια πανεπιστημιακή εκπαίδευση, ως μέσον για την επαγγελματική αποκατάσταση και την προσδοκία για ένα καλύτερο βιοτικό επίπεδο σε σχέση με τις σπουδές στα τεχνολογικά ιδρύματα.

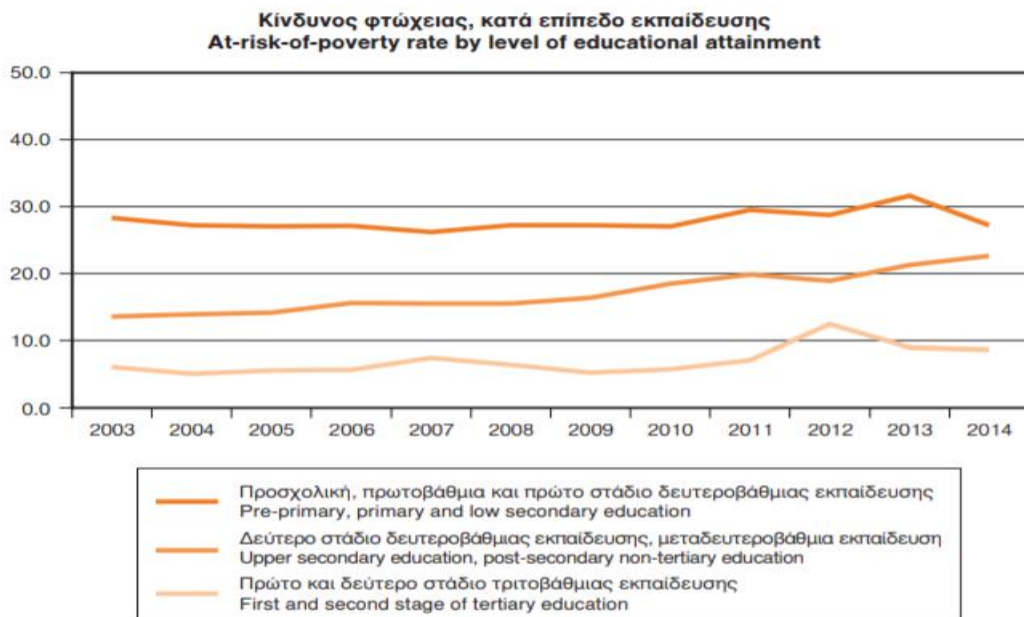
Πίνακας 4 Μεταπτυχιακοί- Διδακτορικοί φοιτητές, 2003-2014

Πηγή:

ΕΛΣΤΑΤ, 2017

Από τα στοιχεία που παρέχονται στον πίνακα 3, σε συνδυασμό με τα δεδομένα του πίνακα 4 εμφανίζεται χαρακτηριστικά ότι ενώ οι μεταπτυχιακοί και διδακτορικού φοιτητές φαίνεται γενικά να αυξάνονται σε όλα τα έτη της κρίσης, όπως και οι φοιτητές των πανεπιστημίων, στον τεχνολογικό εκπαιδευτικό τομέα φαίνεται να μειώνεται σημαντικά από το 2005-2006 (140.987 φοιτητές) φτάνοντας το 2009 στους 97.310 ενώ το 2014 στους 99.389 φοιτητές.

Γράφημα 8: Κίνδυνος φτώχειας κατά επίπεδο εκπαίδευσης

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017

Το 2012 ο δείκτης κινδύνου φτώχειας κατά επίπεδο εκπαίδευσης εμφανίζει ποσοστό 12,5% για τα δύο πρώτα στάδια της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ενώ το 2013 το ποσοστό μειώνεται στο 9% και 8,7% το 2014.

Στοιχεία για την περίοδο 2011-2017 που εμφανίζονται στον πίνακα της ΕΛΣΤΑΤ για τον υπολογιζόμενο πληθυσμό ανά υπηκοότητα, δείχνουν τη φυσική μεταβολή του πληθυσμού κατά υπηκοότητα καθώς και τα δεδομένα για τους αλλοδαπούς που αποκτούν ελληνική ιθαγένεια.

Πίνακας 5: Πληθυσμός κατά υπηκοότητα την 1/1/2011 και 1/1/2017, διαφορά θανάτων από γεννήσεις και καθαρή μετανάστευση κατά υπηκοότητα την διετία 2011-2016 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017

ΠΙΝΑΚΑΣ

Πληθυσμός κατά υπηκοότητα 1η Ιανουαρίου των ετών 2011 και 2017, διαφορά θανάτων από τις γεννήσεις και καθαρή μετανάστευση κατά υπηκοότητα την εξεστία 2011-2016

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ	ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ		
	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	ΞΕΝΗ	ΣΥΝΟΛΟ
ΠΛΗΘΥΣΜΟ 1.1.2011	10.188.997	934.395	11.123.392
ΓΕΝ-ΘΑΝ 2011-2016	-184.258	68.780	-115.478
ΑΠΕΚΤΗΣΑΝ ΕΛ.ΥΠ.	135.383	-135.383	
ΔΙΑΦΟΡΑ	10.140.122	867.792	11.007.914
ΠΛΗΘΥΣΜΟ 1.1.2017	9.958.159	810.034	10.768.193
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ	-181.963	-57.758	-239.721

Ο πληθυσμός κατά υπηκοότητα και το σύνολό του την 1.1.2011 εμφανίζεται ως προς τη διαφορά σε σχέση με τη φυσική μεταβολή του πληθυσμού κατά υπηκοότητα, μαζί με το σύνολό της την εξεστία 2011-2016. Η φυσική μεταβολή του πληθυσμού υπολογίζεται σε σχέση με τις γεννήσεις μείον τους θανάτους. Στη συνέχεια εμφανίζεται ο πληθυσμός των αλλοδαπών που απέκτησαν την ελληνική υπηκοότητα και ο πληθυσμός της χώρας κατά υπηκοότητα την 1.1.2017, πριν να υπολογιστεί η καθαρή μετανάστευση. Ο πληθυσμός της καθαρής

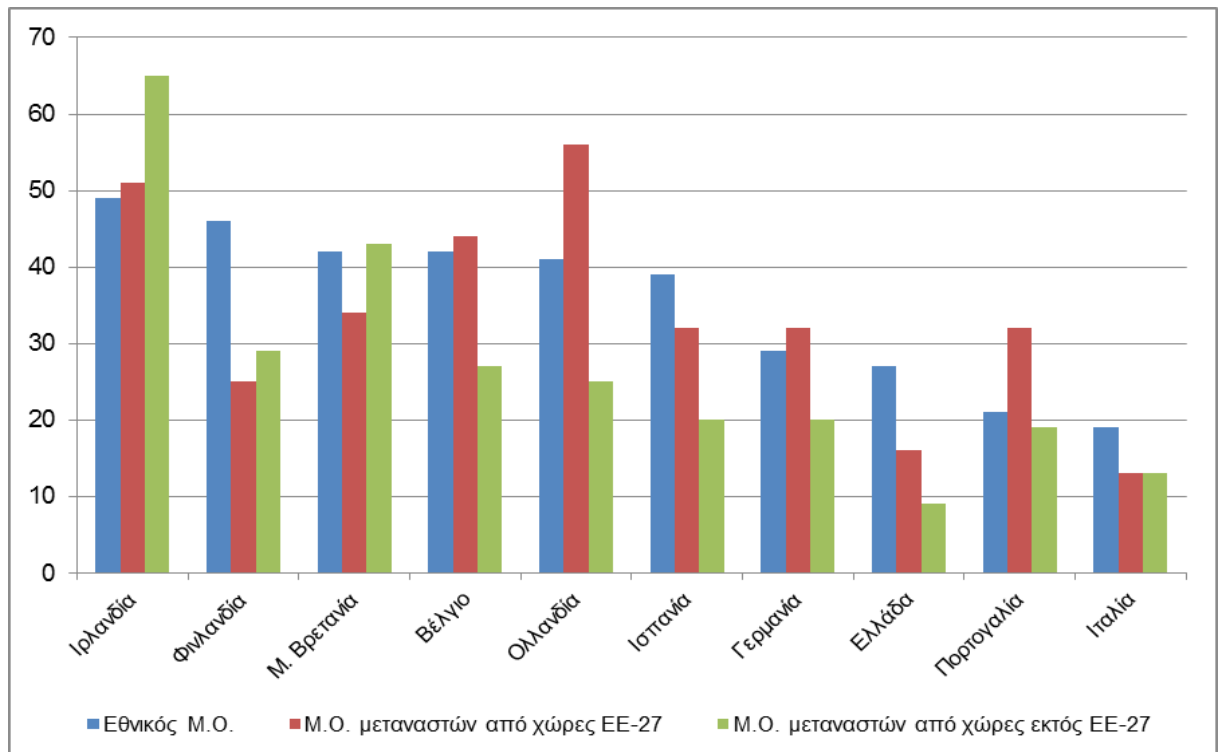
μετανάστευσης προκύπτει από τον πληθυσμό κατά την 1/1/2011 με υπολογισμό της φυσικής μεταβολής του πληθυσμού και την απόκτηση της ελληνικής υπηκοότητας κατά τα έτη 2011-2016.

Η καθαρή μετανάστευση ορίζεται ως τη διαφορά μεταξύ του πληθυσμού κατά την 1/1/2017 και τον υπολογισμό της διαφοράς πληθυσμού, που εμφανίζεται να υπολογίζεται στα 181.963 άτομα για τους Έλληνες και στα 57.758 για τους αλλοδαπούς. Η συνολική καθαρή μετανάστευση και των δύο κατηγοριών εμφανίζεται να φτάνει τα 239.721 άτομα, ίση με τη διαφορά εισερχομένων μείον εξερχομένων μεταναστών. Ο αριθμός αυτός πλησιάζει αισθητά την διαφορά των θανάτων προς τις γεννήσεις Ελλήνων, που φτάνει στον αριθμό των 184.258 ανθρώπων. Έτσι ο ελληνικός πληθυσμός εμφανίζεται μειωμένος κατά 366.221 άτομα, στοιχείο που δημιουργεί προβληματισμούς για το μέλλον του τόπου (Δρεττάκης, 2018).

Η ορολογία που περιγράφει την απώλεια του ανθρώπινου δυναμικού από τη χώρα, το επονομαζόμενο «brain drain», περιγράφει την κατάσταση όπου η διαφυγή του πολύτιμου αυτού παραγωγικού δυναμικού συμβάλει με αρνητικό πρόσημο στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και τις προσπάθειες ανάκαμψης και αύξησης της παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας, που αποτελούν απαραίτητους παράγοντες της οικονομικής επαναφοράς από την κρίση.

3.1 Το ελληνικό brain drain

Ταυτόχρονα με την επιλογή των ελληνικών μεταναστευτικών ρευμάτων να αναζητήσουν επαγγελματική αποκατάσταση σε χώρες με υψηλή ανάπτυξη, εμφανίζεται στα χρόνια της ελληνικής οικονομικής κρίσης η αύξηση ενός άλλου μεταναστευτικού ρεύματος προς την Ελλάδα. Το μεταναστευτικό ρεύμα που με προορισμό την Ελλάδα όμως καταγράφεται ως χαμηλότερου εκπαιδευτικού επιπέδου και επαγγελματικής εξειδίκευσης, σε σχέση με αυτό που διαφεύγει (Eurostat, 2011).

Γράφημα 9: Ποσοστό του εθνικού και του μεταναστευτικού πληθυσμού ηλικίας 30 έως 34 ετών κάθε χώρας που έχει συμμετάσχει σε τριτοβάθμια εκπαίδευση (ΕΛΣΤΑΤ, 2011).

Σύμφωνα με το διάγραμμα που δημοσίευσε η Eurostat το 2011, με στοιχεία που αναφέρονται στην αρχή της οικονομικής κρίσης και αφορούν στο 2009, σχετικά με τα ποσοστά του εθνικού και μεταναστευτικού πληθυσμού, που βρίσκεται μεταξύ 30 και 34 ετών, ηλικία που χαρακτηρίζει τα άτομα που ανήκουν στην πιο παραγωγική ηλικιακή ομάδα, το εκπαιδευτικό επίπεδο του ανθρώπινου δυναμικού που αναζητά εργασία και αποκατάσταση στην Ελλάδα, τόσο από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και από χώρες εκτός της Ένωσης, εμφανίζεται χαμηλότερο από το αντίστοιχο επίπεδο των κατοίκων της χώρας.

Η ανάλυση καταδεικνύει ότι η ελληνική οικονομία στα χρόνια της οικονομικής κρίσης δεν μπορεί να προσελκύσει υψηλής εκπαίδευσης και εξειδίκευσης προσωπικό ενώ ταυτόχρονα οι αντίστοιχοι επιπέδου κατάλληλα εκπαιδευμένοι και πτυχιούχοι Έλληνες, οι οποίοι αποτελούν το πλέον ισχυρό και ανταγωνιστικό παραγωγικό ανθρώπινο κεφάλαιο της χώρας, επιλέγουν την μετανάστευση σε άλλες χώρες για αναζήτηση καλύτερης εργασιακής θέσης (Στρατής, 2017).

Αντίθετα, η Ολλανδία αποτελεί τη χώρα που εμφανίζεται να αποτελεί τον υψηλότερο πόλο έλξης για το εργατικό δυναμικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αναζητά εργασία σε ξένη χώρα και διαθέτει πανεπιστημιακή μόρφωση.

Παρατηρείται επίσης στο διάγραμμα η περίπτωση της Ιρλανδίας, η οποία επίσης παρουσίασε υψηλά ποσοστά ανθρώπινου δυναμικού να προέρχονται τόσο από χώρες εντός, όσο και εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τουλάχιστον πριν την εκδήλωση της κρίσης.

3.1.1 Η σύγχρονη μετανάστευση στη Γερμανία

Η Γερμανία ως μια από τις πιο εύρωστες οικονομίες της Δυτικής Ευρώπης αποτέλεσε για πολλά χρόνια χώρα αποδοχής μεταναστών, στα πλαίσια μιας οργανωμένης και καλά σχεδιασμένης πολιτικής για τη μετανάστευση. Η ανοικοδόμησή της μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο έκανε έντονη την ανάγκη για φθηνά εργατικά χέρια, που πρόσφεραν μετανάστες από την νότια κυρίως Ευρώπη. Αποτέλεσε χώρα προορισμού και για τους Έλληνες μετανάστες, κυρίως κατά τη δεύτερη φάση της μεγάλης μεταναστευτικής ροής. Συγκεκριμένα τα έτη 1960-1976 το 84% περίπου του συνολικού ελληνικού μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ευρώπη, που αντιστοιχεί σε περίπου 623.300 άτομα, μετανάστευσαν στη Γερμανία, όπου εργάστηκαν εκεί ως εργάτες.

Το μεγαλύτερο κύμα μεταναστών από την Ελλάδα αλλά και τη νότια Ευρώπη γενικότερα στα χρόνια της οικονομικής κρίσης καταγράφηκε στη Γερμανία το 2012. Η αύξηση της μετανάστευσης συνολικά για το έτος 2012 σε σχέση με το 2011 έφτασε σε ποσοστιαίο ύψος το 20%.

Το πρώτο εξάμηνο του 2012, ο πληθυσμός των Ελλήνων που μετανάστευσαν στη Γερμανία, έφτασε να αγγίζει σχεδόν το υψηλό ποσοστό του 80% των ξένων που μετανάστευσαν στη χώρα. Σύμφωνα με την γερμανική Στατιστική Υπηρεσία 501.000 ξένοι εγκαταστάθηκαν στη χώρα κατά το διάστημα Ιανουαρίου-Ιουνίου 2012, αύξηση 15% σε σύγκριση με την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους. Τα δεδομένα της στατιστικής υπηρεσίας δείχνουν το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών που εγκαθίστανται στη Γερμανία, προκειμένου να έχουν μια καλύτερη ζωή, προέρχονται κυρίως από χώρες που βρίσκονται στο επίκεντρο της κρίσης χρέους. Για την περίοδο Ιανουαρίου-Ιουνίου 2012 εμφανίζεται οι μετανάστες από

την Ελλάδα να έχουν αυξηθεί κατά 78%, ενώ κατά 53% καταγράφηκε η αύξηση των προερχόμενων από την Ιβηρική χερσόνησο, την Πορτογαλία και την Ισπανία (Energypress, 2012).

Η Γερμανία αποτελεί μια ισχυρή οικονομική δύναμη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ ταυτόχρονα εμφανίζει υπογεννητικότητα σε σχέση με τη γήρανση του πληθυσμού της. Η γερμανική Ομοσπονδιακή Στατιστική Υπηρεσία (Destatis) εμφανίζει σε πρόσφατη έρευνα για τη μετανάστευση στη χώρα, ότι το έτος 2017 το ένα τέταρτο περίπου του πληθυσμού της χώρας έχει ξένες καταβολές. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι σε πληθυσμό περίπου 82 εκατομμυρίων κατοίκων της Γερμανίας, τα 19,3 εκατομμύρια έχουν μεταναστευτικό υπόβαθρο. Αυτό σημαίνει ότι σε ποσοστό που πλησιάζει το 25% του πληθυσμού είτε το ίδιο το άτομο, είτε ένας τουλάχιστον από τους δύο γονείς του έχει γεννηθεί σε άλλη χώρα.

Αναλυτικότερα, η αναφορά της γερμανικής στατιστικής υπηρεσίας καταγράφοντας τη χώρα προέλευσης για τα 19,3 εκατομμύρια των ατόμων με μεταναστευτικό υπόβαθρο, εμφανίζονται 2,8 εκατομμύρια να κατάγονται από την Τουρκία, τα 2,1 εκατομμύρια με καταγωγή από την Πολωνία, τα 1,4 εκατομμύρια από τη Ρωσία, τα 1,2 εκατομμύρια από το Καζακστάν και 900.000 από τη Ρουμανία.

Τέλος, για όσους προέρχονται από οικογένειες μεταναστών, το 2017 το 51% αυτών εμφανίζεται να έχει λάβει τη γερμανική υπηκοότητα, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό 49% εμφανίζονται παραμένοντες στη χώρα ως αλλοδαποί.

Αναφορικά με την μετανάστευση από την Ελλάδα, τα στοιχεία για την μετανάστευση των Ελλήνων στη Γερμανία δείχνουν θεαματική αύξηση τα χρόνια της ελληνικής οικονομικής κρίσης.

Ανάλογη έρευνα της Destatis που αφορούσε το έτος 2009 εμφανίζει τον αριθμό των ανθρώπων με ελληνικές ρίζες στη Γερμανία να ανέρχονταν στις 341.000. Η νεότερη έρευνα της Ομοσπονδιακής Στατιστικής Υπηρεσίας δείχνει για το 2017 τον αριθμό των Ελλήνων μεταναστών στη χώρα να ανέρχεται σε 438.000. Παρουσιάζει δηλαδή αύξηση κατά 28% μέσα στο χρονικό διάστημα των εννέα ετών της οικονομικής κρίσης.

Αναλυτικά στοιχεία της νεότερης αυτής έρευνας της Destatis εμφανίζουν την πληθυσμιακή ομάδα με ελληνικές ρίζες οι 160.000 να έχουν γεννηθεί στη Γερμανία και οι υπόλοιποι 278.000 έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα. Από αυτούς 52.000 διατηρούν και τις δύο υπηκοότητες, την ελληνική και τη γερμανική.

Τα δεδομένα ανά φύλο δείχνουν τον πληθυσμό των Ελλήνων μεταναστών να αποτελείται από 243.000 άνδρες και 196.000 γυναίκες. Στο σύνολό τους, οι Έλληνες μετανάστες στη Γερμανία καταγράφονται με μέσο όρο ηλικίας τα 40,1 έτη, καθώς από αυτούς 73.000 άτομα είναι μέχρι 14 ετών, 300.000 είναι μεταξύ 15 και 64 ετών και 65.000 είναι άνω των 65 ετών.

Σχετικά με το επίπεδο μόρφωσης των Ελλήνων μεταναστών στη χώρα, η γερμανική στατιστική υπηρεσία καταγράφει 273.000 άτομα να έχουν σχολικό απολυτήριο, 88.000 να βρίσκονται σε προσχολική ή σχολική ηλικία και 75.000 να μην έχουν σχολικό απολυτήριο.

Η κατανομή του πληθυσμού με ελληνικό υπόβαθρο που διαμένουν στα κρατίδια της δυτικής Γερμανίας εμφανίζει 140.000 να δηλώνονται ως κάτοικοι στη Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία, 96.000 στη Βάδη-Βυρτεμβέργη, 90.000 στη Βαυαρία, 39.000 στην Έσση, 28.000 στο κρατίδιο του Ζάαρ και 13.000 στη γερμανική πρωτεύουσα, ενώ μόλις 11.000 άτομα καταγράφονται ως κάτοικοι της πρώην Ανατολικής Γερμανίας(Deutsche Welle).

Η μετανάστευση αποτελεί τη διέξοδο για πολλούς κυρίως νέους ανθρώπους, προκειμένου να βελτιώσουν τη ποιότητα της ζωής τους. Σύμφωνα με δημοσίευση στοιχείων της Τράπεζας της Ελλάδος περισσότεροι από 427.000 Έλληνες πήραν τον δρόμο της μετανάστευσης στα χρόνια της ελληνικής κρίσης, και πιο συγκεκριμένα αναφέρεται στα έτη από το 2008 μέχρι και το 2016(Τα νέα).

Η οικονομική κατάσταση σαφώς αποτελεί κίνητρο και για τους σύγχρονους Έλληνες μετανάστες στην περίοδο της ελληνικής οικονομικής κρίσης, χωρίς όμως αυτό να αποτελεί τον μοναδικό λόγο για την επιλογή τους να ζήσουν σε μια ξένη χώρα.

3.2 Οι λόγοι της μετανάστευσης των Ελλήνων

Σε μια προσπάθεια να καταγραφούν δεδομένα σχετικά με τις αιτίες που έχουν οδηγήσει τους Έλληνες να αναζητήσουν μια καλύτερη ζωή στο εξωτερικό, σχετική έρευνα του Πανεπιστημίου Μπρουνέλ του Λονδίνου διατείνεται ότι το οικονομικό-βιοποριστικό και οι προοπτικές σταδιοδρομίας δεν αποτελούν τους μόνους βασικούς λόγους για τους οποίους οι Έλληνες με υψηλή μόρφωση και εξειδικευμένη γνώση επέλεξαν να αποδημήσουν.

Με άλλα λόγια, η έρευνα του Πανεπιστημίου Μπρουνέλ του Λονδίνου κλονίζει σε ένα βαθμό την αντίληψη για το περιβόητο brain drain των Ελλήνων πτυχιούχων, ότι μοναδικός λόγος της μετανάστευσης των νέων Ελλήνων στο εξωτερικό υπήρξε η αναζήτηση εργασίας. Από τα συμπεράσματα της έρευνας φαίνεται ότι παράλληλα με την αναζήτηση εργασίας και καλύτερων οικονομικών συνθηκών διαβίωσης η απόφαση των νέων Ελλήνων να αποδημήσουν αποτελούσε και μια μορφή διαμαρτυρίας απέναντι στις αγκυλώσεις και τις δυσλειτουργίες της ελληνικής κοινωνίας, οι οποίες για χρόνια ταλανίζουν τους Έλληνες.

Στην διάρκεια της οικονομικής κρίσης οι δυσλειτουργίες της ελληνικής κοινωνίας οξύνθηκαν και αποδυναμώθηκε το κοινωνικό κράτος, αυξήθηκε η αδικία και η διαφθορά τόσο σε κοινωνικό αλλά και σε επαγγελματικό επίπεδο.

Η έρευνα καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η μετανάστευση βιώθηκε από τους Έλληνες και ως « μια μορφή χειραφέτησης και κοινωνικής κριτικής απέναντι στην ανισότητα και τη διάβρωση των θεσμών» χωρίς αυτό το επιχείρημα να αποδυναμώνει τα οικονομικά κίνητρα ως λόγους που τους ώθησαν στη μετανάστευση.

Το συμπέρασμα αυτό αναδεικνύει σε κίνητρο πρώτης προτεραιότητας των ατόμων με υψηλά προσόντα, σχετικά με την απόφαση να μεταναστεύσουν, τα ζητήματα χειραφέτησης. Μέσα από τα στοιχεία αυτά διευρύνεται η εικόνα των μεταναστών οι οποίοι δεν βρίσκουν εργασία στη χώρα τους, είναι μακροχρόνια άνεργοι ή αμείβονται χαμηλά ώστε να μην μπορούν να επιβιώσουν, άτομα δηλαδή με κατά βάση οικονομικά κίνητρα ως προς την απόφασή τους για μετανάστευση, και προστίθεται στις κατηγορίες αυτές η ομάδα των ατόμων που δυσανασχετούν από το κοινωνικό και επαγγελματικό πλαίσιο εγείροντας ζητήματα χειραφέτησης και

προβαίνουν σε αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής που δεν βασίζεται μόνο σε οικονομικά κριτήρια.(Τα νέα).

Ένα μεγάλο ποσοστό των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα , το οποίο φτάνει το 68%, είναι άνθρωποι οι οποίοι ήταν ήδη εργαζόμενοι στην Ελλάδα πριν αποφασίσουν να μεταναστεύσουν σε άλλη χώρα. Ως προς το αντικείμενο της εργασίας τους, το 37,58% των συμμετεχόντων στην έρευνα είχαν ήδη προϋπηρεσία στην Εκπαίδευση, 16,78% εργάζονταν ως μηχανικοί, 8% διέθετε προϋπηρεσία στην Υγεία, 4,7% στον τομέα του μάρκετινγκ και 3,3% στον οικονομικό τομέα.

Η έρευνα καταλήγει συμπερασματικά ότι οι άνθρωποι αυτοί επέλεξαν τη μετανάστευση γιατί αισθάνονται ότι οι πολιτικοί, κοινωνικοί και οικονομικοί θεσμοί της χώρας βρίσκονται υπό κατάρρευση και επομένως τα δικαιώματά τους βρίσκονται σε κίνδυνο. Παρά το γεγονός ότι δεν προείχε για αυτούς η οικονομική κατάσταση, καθώς είναι άτομα με υψηλά προσόντα, που τους παρέχουν μια σημαντική εργασιακή ασφάλεια (ΤΟ ΒΗΜΑ).

Με δεδομένο το γεγονός ότι το ένα τρίτο των Ελλήνων μεταναστών επέλεξε ως χώρα μετανάστευσης την Γερμανία, η έρευνα διεξήχθη μεταξύ 150 ατόμων οι οποίοι προκειμένου να βελτιώσουν το βιοτικό και εργασιακό τους επίπεδο επέλεξαν τη χώρα αυτή. Σημαντικό εύρημα της έρευνας αποτελεί η απάντηση σε ποσοστό 54% του δείγματος, ότι η επιλογή της μετανάστευσης στη Γερμανία θα γινόταν ακόμα και αν δεν υπήρχε η Ελληνική οικονομική κρίση. Το δεδομένο αυτό δείχνει την έντονη σημασία των κοινωνικο-ψυχολογικών και πολιτικών κριτηρίων που αποτέλεσε αιτία για τη μετανάστευση του συγκεκριμένου πληθυσμού. Αναδεικνύει την έλλειψη εμπιστοσύνης των ατόμων αυτών στους θεσμούς, την απογοήτευση και την ανασφάλεια που μπορεί να τη συνοδεύει για το μέλλον της ζωής τους στην Ελλάδα και τέλος υποδεικνύει την πεποίθηση ότι η Ελλάδα υστερεί σε σχέση με άλλα οικονομικά και πολιτικά συστήματα χωρών του εξωτερικού.

Οι σύγχρονοι Έλληνες μετανάστες διαθέτουν τουλάχιστον έναν πανεπιστημιακό τίτλο, ενώ τα αποτελέσματα σχετικών ερευνών καταγράφουν τα χαρακτηριστικά των Ελλήνων που μεταναστεύουν ως νέους, άγαμους και με υψηλή μόρφωση. Στο δείγμα της έρευνας έρευνα του Πανεπιστημίου Μπρουνέλ του Λονδίνου το 68,7% των συμμετεχόντων στην έρευνα αποτελείται από κατόχους πτυχίου ανώτατης

εκπαίδευσης, το 25% είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου και το 1% κάτοχοι διδακτορικού τίτλου (ΤΟ ΒΗΜΑ).

Η συνολική καθαρή μετανάστευση που προκύπτει από τα στατιστικά δεδομένα για τα μεταναστευτικά ρεύματα που δημοσιεύει η ΕΛΣΤΑΤ εμφανίζουν το σύνολο των εξερχομένων για την εξαετία 2011-2016 σε 656.822 άτομα, με ελληνική και ξένη υπηκοότητα, ενώ το σύνολο των εισερχομένων 416.561. Η καθαρή μετανάστευση Ελλήνων και αλλοδαπών υπολογίζεται σε 240.321.

Η δραματική αύξηση της ανεργίας στην Ελλάδα και ταυτόχρονα οι αλλαγές στο εργασιακό τοπίο με μειώσεις μισθών και νέες μορφές μερικής και εκ περιτροπής απασχόλησης που επέφερε η λιτότητα από την εφαρμογή των μνημονίων, οδηγεί τους Έλληνες αλλά και τους αλλοδαπούς που διαμένουν στη χώρα να μεταναστεύσουν για να ξεφύγουν από τη φτώχεια και την ανεργία που τους απειλεί.

Οι Έλληνες που μεταναστεύουν πηγαίνουν κυρίως σε κράτη-μέλη της Ε.Ε. (κατά προτίμηση στην Αγγλία και τη Γερμανία), σε άλλα κράτη της Ευρώπης αλλά και στις ΗΠΑ., στον Καναδά, στην Αυστραλία και σε αραβικά κράτη. Πολλοί, όμως, από αυτούς επιστρέφουν είτε διότι δεν βρίσκουν εργασία ανάλογη με τα προσόντα τους είτε διότι οι αποδοχές και οι συνθήκες εργασίας δεν ήταν ικανοποιητικές (Δρεττάκης, 2018).

Το φαινόμενο της μετανάστευσης και η πολυπλοκότητα που το χαρακτηρίζει αποτέλεσε παράγοντα για τη δημιουργία διαφορετικών σχολών και ανάλυσης οικονομικών θεωριών. Οι νεοκλασικές θεωρίες σχετικά με τη σχέση της αγοράς εργασίας με τη μετανάστευση καθορίζουν ως αναγκαίες προϋποθέσεις για την επιλογή της χώρας που το άτομο θα επιλέξει να μεταναστεύσει την πλήρη γνώση των λειτουργιών και των διαδικασιών της αγοράς εργασίας στη χώρα προορισμού και τη διαφορά της σε σχέση με άλλες χώρες που μπορεί να αποτελούν πιθανές επιλογές για την επίτευξη των στόχων του οικονομικών ή προσωπικών. Στην θεώρηση αυτή η μετανάστευση εμφανίζεται ως μηχανισμός «εξισορρόπησης της ανισότητας στην κατανομή οικονομικών ευκαιριών και χαρακτηρίζονται από έντονο μεθοδολογικό ατομισμό» (Mousourou, 1990).

Οι μαρξιστικές και νεομαρξιστικές θεωρίες ερμηνεύουν τη μετανάστευση ως φαινόμενο άμεσα συνδεδεμένο με τις ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές και υποδεικνύουν τη μελέτη της υπό το πρίσμα αυτών των αλλαγών.

Οι θεωρίες μέσου επιπέδου (Bach R.L and Schami L.A 1982) σε μια προσπάθεια να συνδυάσουν τις προηγούμενες δύο κατευθύνσεις, προτείνουν ως μονάδα ανάλυσης το νοικοκυριό. Στη θεωρητική αυτή προσέγγιση η οικονομική και κοινωνική συμπεριφορά ενός νοικοκυριού αναδεικνύει μια σειρά από τακτικές επιβίωσης και η απόφαση κάποιου μέλους του να λαμβάνεται ως απόφαση του νοικοκυριού και άρα συλλογική.

4 Ελληνική πολιτική για τη μετανάστευση

Η μεγαλύτερη πρόσφατη ροή μεταναστών και μεταναστριών, πριν την ελληνική οικονομική κρίση πραγματοποιήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '80 με την εισροή πολλών κυμάτων πληθυσμού μεταναστών από τη γειτονική Αλβανία. Η ελληνική πολιτεία και η κοινωνία φάνηκαν να μην έχουν προετοιμαστεί κατάλληλα για την μεγάλη πληθυσμιακή πρόσμιξη και η, ανύπαρκτη ουσιαστικά, πολιτική υποδοχής μεταναστών φάνηκε να κινείται χωρίς σχέδιο και πρόληψη. Οι μετανάστες από την Αλβανία, καθώς και από άλλα βαλκανικά κράτη στην ίδια περίοδο κάλυψαν ανάγκες της ελληνικής οικονομίας σε τομείς που υπήρχε έλλειψη κάλυψης των αναγκών για εργατικό δυναμικό, καθώς οι Έλληνες εργαζόμενοι απασχολούνταν κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών και του τουρισμού. Ο πρωτογενής τομέας άρχισε να αναπτύσσεται με την είσοδο στη χώρα των μεταναστών οι οποίοι ασχολούνταν και από τις χώρες που προέρχονταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία, καθώς και υπηρεσίες φροντίδας ηλικιωμένων και παιδιών, κυρίως οι γυναίκες μετανάστριες. Η απασχόληση των μεταναστών στις θέσεις αυτές πρόσφερε εργατικό δυναμικό με χαμηλότερες αμοιβές από αυτές των Ελλήνων και έδωσε ώθηση στην ελληνική οικονομία, καθώς ευνοήθηκε ο ανταγωνισμός των ελληνικών προϊόντων με τη μείωση του εργατικού κόστους της παραγωγής.(ΕΕ, 2017)

Οι μετανάστες δεύτερης γενιάς από την Αλβανία και τις υπόλοιπες χώρες εισόδου στην Ελλάδα κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, απασχολούνται πλέον σε διάφορους τομείς της ελληνικής οικονομίας καθώς έλαβαν ελληνική εκπαίδευση και ενσωματώθηκαν στον κοινωνικό ιστό. Η πρόσφατη παρουσία των μεταναστών με αποκορύφωμα τις εισροές του 2015, άρχισε να δημιουργεί σοβαρούς προβληματισμούς στην ελληνική πολιτεία. Αφενός η ροή των μεταναστών από χώρες της Αφρικής και της Ασίας εμφανίζουν αρκετές διαφορές στο πολιτισμικό φορτίο, από ότι οι κάτοικοι κοντινών χωρών της Ευρώπης και των Βαλκανίων, αφετέρου εμφανίζουν και έλλειψη εξειδίκευσης στους τομείς της εθνικής οικονομίας που παρουσιάζεται κατά την περίοδο αυτή, έλλειμμα του εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα, όπως είναι η γεωργία, οι κατασκευές και οι οικιακές υπηρεσίες.

Ταυτόχρονα, η διευρυμένηευρωπαϊκή οικονομική κρίση, και η οικονομική ύφεση που ταλανίζει την ελληνική οικονομία κατά την τελευταία δεκαετία έχει αφήσει τη

χώρα αδύναμη μπροστά στην ανάγκη δημιουργίας πολιτικής ένταξης και αντιμετώπισης της ανεργίας και της ανθρωπιστικής κρίσης, καθώς και των αναγκών ένταξης τόσο για τους υπάρχοντες σε βαθιά κρίση γηγενείς και μετανάστες, όσο και για το νέο ρεύμα εισερχόμενων μεταναστών.

Τέλος ο πληθυσμός των προσφύγων που από το 2014 έως σήμερα προσέρχεται στη χώρα, από τη Συρία κυρίως, και αποτελείται από άτομα που αιτούνται διεθνούς προστασίας λόγω πολέμου ή εμφυλίων συρράξεων στη χώρα τους αποτελεί πληθυσμό που μετακινείται κυρίως μέσω της Ελλάδας προς την Ευρώπη. Οι προσφυγικές ροές έφτασαν σε μεγάλους πληθυσμούς στα νησιά του Αιγαίου προκαλώντας έντονα την ανάγκη άμεσου σχεδιασμού μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής υποδοχής και ένταξης των δικαιούχων διεθνούς προστασίας σε συνεργασία με τα άλλα κράτη – μέλη της Ευρώπης για την συνολική υποστήριξη και παροχή προστασίας στους πληθυσμούς των προσφύγων.

Η ανάγκη σχεδιασμού ενός πλαισίου για την υποδοχή και την ένταξη μεταναστών και των δικαιούχων διεθνούς προστασίας, αποτελεί πρωταρχική και απαραίτητη προϋπόθεση όχι μόνο για την προσαρμογή της ελληνικής πολιτείας στο καινούριο κοινωνικό γίγνεσθαι αλλά και στις επιπτώσεις που η νέα αυτή πραγματικότητα έχει επιφέρει, και πρόκειται να επηρεάσει και στη συνέχεια, στην οικονομική ζωή της χώρας.

Οι προβλέψεις είναι δυσοίονες για πολλές ευρωπαϊκές χώρες, καθώς σε όλη την Ευρώπη ο παραγωγικός πληθυσμός μειώνεται συνεχώς. ΑΝ οι μεταναστευτικές ροές προς την Ευρώπη σταματήσουν, το 2050 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτιμά ότι οι οικονομικά ενεργοί Ευρωπαίοι θα μειωθούν κατά 67 εκατομμύρια, από 227 εκατομμύρια το 2010 προβλέπεται ότι θα φτάσουν τα 201 εκατομμύρια το 2025 και στα 160 εκατομμύρια το 2050 (Ζωγραφάκης, 2014).

Στοιχεία για τον πληθυσμό άνω των 65 ετών εμφανίζονται σε διπλάσιο αριθμό με άμεση συνέπεια την ανάλογη αύξηση του δείκτη εξάρτησης. Συνολικά η οικονομική ανάπτυξη της Ευρώπης κινδυνεύει και για το λόγο αυτό οι πολυάριθμες μεταναστευτικές ροές μπορούν να τονώσουν την ευρωπαϊκή οικονομία, καθώς και την ελληνική πολύπαθη οικονομία.

Η μετανάστευση μπορεί να θεωρηθεί ως μια ευκαιρία για την αναζωογόνηση της ελληνικής οικονομίας καθώς η εισαγωγή των μεταναστών στην αγορά εργασίας είναι δυνατόν να ενισχύσει την οικονομική ανάπτυξη, την εσωτερική αγορά και την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων.

Ταυτόχρονα οι μετανάστες που θα αποκτήσουν ταυτότητα πολίτη στη χώρα θα μπορούν να δημιουργήσουν οικογένειες και να συνεισφέρουν στο δημογραφικό πρόβλημα της χώρας με μακροπρόθεσμα την ενδυνάμωση και της παραγωγής και της οικονομίας της χώρας, ως εργατικό δυναμικό.

Ο δείκτης εξάρτησης, ο οποίος αποτελεί έναν σημαντικό δημογραφικό δείκτη και αποτυπώνει τη σχέση μεταξύ του οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού και του ενεργού πληθυσμού το 2011 διαμορφώθηκε σε 54,6 για τον ελληνικό πληθυσμό, εμφανίζει δηλαδή για κάθε 100 άτομα παραγωγικής ηλικίας να αναλογούν 55 άτομα μη παραγωγικών ηλικιών (Ζωγραφάκης, 2014). Τις ηλικιακές ομάδες που χαρακτηρίζονται ως ομάδες ατόμων σε μη παραγωγικές ηλικίες χαρακτηρίζουν ομάδες κάτω των 14 και άνω των 65 ετών, ενώ σε παραγωγική ηλικία προσμετρώνται τα άτομα των ομάδων από 15 έως 64 ετών. Ο δείκτης εξάρτησης το 2001 βρισκόταν στο 48,8, ενώ ο ίδιος δείκτης στις αντίστοιχες ηλικιακές ομάδες μεταναστών εμφανίζεται να είναι μικρότερος κατά το ήμισυ.

Μια παραλλαγή του δείκτη εξάρτησης αποτελεί ο δείκτης εξάρτησης ηλικιωμένων, ο οποίος για τις ίδιες ηλικιακές ομάδες εμφανίζεται να είναι κατά το 2011 για τους Έλληνες 32,4, για τους Αλβανούς 3,04, για τους Βούλγαρους 2,6 και για τους Ρουμάνους 0,92. Προβάλλοντας τα δεδομένα αυτά στο μέλλον, οι δημογραφικές προβολές δείχνουν ότι το 2050 θα αντιστοιχούν 54 ηλικιωμένοι για κάθε 100 άτομα παραγωγικής ηλικίας δημιουργώντας ένα εφιαλτικό σενάριο για το μέλλον των επόμενων γενεών στην Ελλάδα (Ζωγραφάκης, 2014).

Το 2013 ο οικονομικός δείκτης εξάρτησης ηλικιωμένων έφτασε σε αντιστοιχία τα 66 ηλικιωμένα άτομα για κάθε 100 εργαζόμενα άτομα σε ηλικία μεταξύ 15- 64 ετών. Η προοπτική για κάθε εργαζόμενο θα αντιστοιχεί ένας συνταξιούχος θα είναι οδυνηρή για τη χώρα αν πραγματοποιηθεί, καθώς ο συγκεκριμένος δείκτης συνδέεται στενά με τα μεγέθη επάρκειας των πόρων για τις συντάξεις. (Ζωγραφάκης, 2014).

Η υποδοχή μεταναστών στη χώρα δεν μπορεί να αποτελεί πανάκεια και σίγουρα διατρέχει πολλά επίπεδα της κοινωνικής και οικονομικής ζωής της χώρας. Αποτελεί όμως μια ευκαιρία κατά τη παρούσα συγκυρία που οφείλει να εξεταστεί από την Ελληνική πολιτεία με σύνεση και επιστημονική τεκμηρίωση.

Από την άλλη πλευρά η μετανάστευση των Ελλήνων σε χώρες του εξωτερικού προβληματίζει την ελληνική πολιτεία η οποία αμήχανα προσπαθεί να δώσει κίνητρα στους νέους επιστήμονες να μην εγκαταλείψουν τη χώρα. Η οργάνωση προγραμμάτων απασχόλησης μέσω χρηματοδοτήσεων των ασφαλιστικών εισφορών για πρόσληψη νέων επιστημόνων, η μείωση εργοδοτικών εισφορών, ή η κατάρτιση σε ειδικευμένα αντικείμενα όπου η εγχώρια οικονομία εμφανίζει αύξηση αποτελούν ορισμένα από τα μέτρα που μέσα στην περίοδο της οικονομικής κρίσης έχουν πραγματοποιηθεί στην κατεύθυνση αυτή.

Παρόλα αυτά, οι επιπτώσεις της φυγής μεγάλου μέρους του παραγωγικού πληθυσμού είναι υπαρκτές και χρήζουν αντιμετώπισης με σταθερά και ισχυρά μέτρα από την πλευρά της ελληνικής πολιτείας.

4.1 Επιπτώσεις για την Ελληνική Οικονομία

Οι συνέπειες της μετανάστευσης αποτελούν ζητούμενο μελετών και μετρήσεων καθώς πληθυσμός των μεταναστών μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τόσο την οικονομική όσο και την κοινωνική διάρθρωση της χώρας προέλευσης αλλά και της χώρας υποδοχής.

Οι θετικές επιπτώσεις που μπορεί να έχει η μετανάστευση σε μία χώρα που υποδέχεται μετανάστες, μπορεί να έχει αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομία της χώρας από την οποία οι μετανάστες προέρχονται (Ρειζόγλου, 1998).

Σε κοινωνικό επίπεδο οι μεγάλοι πληθυσμοί μεταναστών σε μικρό χρονικό διάστημα σε μία χώρα φαίνεται να επιδρούν αυξητικά στην ξενοφοβία και τον ρατσισμό από την πλευρά των ντόπιων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η αύξηση των ακροδεξιών κομμάτων τα χρόνια της κρίσης στην Ελλάδα και ρατσιστικές συμπεριφορές που έχουν λάβει χώρα κατά την αυξημένη είσοδο μεταναστών στην χώρα μας τα τελευταία χρόνια. Από την άλλη πλευρά δεν λείπουν οι αλληλέγγυοι Έλληνες, οι οποίοι στάθηκαν με φροντίδα και πρόσφεραν προστασία σε πρόσφυγες

και μετανάστες, ειδικά κάτοικοι των νησιών του Αιγαίου που δέχονταν συχνά «καραβιές» παράνομων μεταναστών και προσφύγων.

Στον τομέα της οικονομίας η οικονομική μετανάστευση, η οποία αποτελεί παράλληλα αιτία αλλά και αναπτυξιακό μοχλό την ίδια στιγμή, φαίνεται να προκαλείται από την ίδια την αναπτυξιακή διαδικασία την οποία και επηρεάζει. Ταυτόχρονα η σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη οικονομία βασίζεται και υποστηρίζει την κινητικότητα σε παγκόσμιο επίπεδο. Η ανάλυση της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας αναδεικνύει ένα οικονομικό σύστημα το οποίο παράγει ό,τι είναι χρήσιμο για να το τροφοδοτήσει. Έτσι η μετανάστευση μπορεί να θεωρηθεί ως θετικό στοιχείο για την ανάπτυξη της οικονομίας σε παγκόσμια κλίμακα. Οι επιπτώσεις από την κινητικότητα των παραγωγικών συντελεστών είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Στην περίπτωση της Ελλάδας οι επιπτώσεις από την μεγάλου μεγέθους εισροή μεταναστών επηρεάζουν την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της χώρας την ίδια στιγμή που οι Έλληνες μετανάστες κινούνται προς χώρες του εξωτερικού για ανεύρεση εργασίας.

Οι οικονομικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα μπορούν να αξιολογηθούν σε τρία επίπεδα, αναφορικά με το κατά πόσο επηρεάζουν την εγχώρια αγορά εργασίας, κατά πόσο συμβάλλουν στην εγχώρια οικονομία και τη συμμετοχή τους στο δημοσιονομικό τομέα.

Η είσοδος των μεταναστών σε μια χώρα συνεισφέρει στην αύξηση του εργατικού δυναμικού και ταυτόχρονα στην αύξηση της παραγωγής αλλά και της κατανάλωσης, καθώς αυξάνεται ο παραγωγικός πληθυσμός της χώρας. Παράλληλα οι μετανάστες μετακινούνται για εξεύρεση εργασίας και συνεισφέρουν έτσι με τη συμμετοχή τους σε εποχικά επαγγέλματα. Σε ορισμένες περιοχές έχει καταγραφεί ότι όσο αυξάνεται ο πληθυσμός των εργαζόμενων μεταναστών τόσο χαμηλότερα εμφανίζονται τα ποσοστά ανεργίας (Ρεϊζογλου, 1998).

1. Επιλεγμένοι οικονομικοί δείκτες, 2010 - 2016							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>(% μεταβολή, εκτός άλλης αναφοράς)</i>							
<i>Εγχώρια οικονομία</i>							
ΑΕΠ σε τιμές έτους αναφοράς 2010	-5,5	-9,1	-7,3	-3,2	0,4	-0,2	0,0
Συνολική εγχώρια ζήτηση (συμβολή)	-7,4	-12,0	-10,5	-4,4	0,5	-1,2	0,5
Ιδιωτική κατανάλωση	-6,5	-9,7	-8,0	-2,6	0,4	-0,2	1,4
Δημόσια κατανάλωση	-4,2	-7,0	-6,0	-6,4	-1,4	0,0	-2,1
Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου	-19,3	-20,5	-23,5	-8,4	-4,6	-0,2	0,1
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	4,9	0,0	1,2	1,5	7,8	3,4	-2,0
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	-3,4	-9,4	-9,1	-2,4	7,6	0,3	-0,4
Αποπληρωριστής ΑΕΠ	0,7	0,8	-0,4	-2,4	-1,8	-1,0	0,1
ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές (δισεκατομμύρια €)	226,0	207,0	191,2	180,7	177,9	175,7	175,9
ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές	-4,8	-8,4	-7,6	-5,5	-1,5	-1,3	0,1
Εθνικός ΔΤΚ ⁽¹⁾ (μέσος δείκτης 12μήνου)	4,7	3,3	1,5	-0,9	-1,3	-1,7	-0,8
Εν. ΔΤΚ ⁽²⁾ (μέσος δείκτης 12μήνου)	4,7	3,1	1,0	-0,9	-1,4	-1,1	0,0
Πυρήνας Πληθωρισμού ⁽³⁾ (μέσος δείκτης 12μήνου)	2,7	1,0	-0,3	-2,8	-1,4	-1,3	-0,4
Ανεργία (μέσο ετήσιο ποσοστό)	12,7	17,9	24,4	27,5	26,5	24,9	23,5
<i>(% του ΑΕΠ)</i>							
<i>Δημόσια οικονομικά (Γενική Κυβέρνηση)</i>							
Σύνολο εσόδων	41,3	44,0	46,4	49,1	47,0	48,1	49,7
Σύνολο δαπανών	52,5	54,2	55,3	62,1	50,7	55,3	49,0
Πρωτογενείς δαπάνες	46,6	47,0	50,2	58,1	46,6	51,5	45,8
Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης	-11,2	-10,3	-8,9	-13,1	-3,7	-5,9	0,7
Πρωτογενές ισοζύγιο	-5,3	-3,0	-3,8	-9,1	0,3	-2,3	3,9
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης κατά Μάστροιχτ ⁽⁴⁾	146,2	172,1	^(a) 159,6	177,4	179,7	177,4	179,0
<i>Ισοζύγιο πληρωμών⁽⁵⁾⁽⁶⁾</i>							
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών	-11,4	-10,0	-3,8	-2,0	-2,1	-0,1	-0,1
Εμπορικό ισοζύγιο και ισοζύγιο υπηρεσιών	-8,1	-6,1	-3,8	-2,8	-2,3	-0,2	-0,2
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	21,9	25,3	28,6	30,5	32,6	29,9	29,9
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	30,1	31,5	32,4	33,2	34,8	30,1	30,1
Τρέχουσες μεταβιβάσεις	-0,8	-0,7	-0,5	1,0	-0,2	-0,3	-0,3
Καθαρές εισπράξεις εισοδημάτων	-2,5	-3,2	0,4	-0,3	0,3	0,4	0,4
Καθαρή διεθνής επενδυτική θέση	-99,0	-88,8	-115,9	-130,4	-132,5	-134,6	-134,6
<i>(% μεταβολή, εκτός άλλης αναφοράς)</i>							
<i>Επτόκια και χρηματοδότηση⁽⁷⁾</i>							
Επτόκιο δανεισμού ⁽⁷⁾	6,5	7,6	7,2	6,9	6,1	5,8	
Χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα ⁽⁸⁾	0,0	-3,1	-4,0	-3,9	-3,1	-2,0	
<i>Συναλλαγματικές ισοτιμίες⁽⁹⁾</i>							
Ονομαστική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία	-2,8	0,5	-2,0	2,0	0,7	-2,7	
Πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία (με βάση τον ΔΤΚ)	-0,4	0,3	-3,5	-0,7	-1,8	-4,5	

Εικόνα 1: Επιλεγμένοι Οικονομικοί δείκτες 2010-2016 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017

Γενικότερα οι μετανάστες συμβάλλουν θετικά στο ΑΕΠ και στην μείωση της ανταγωνιστικότητας, ενώ σε σχέση με τα δημόσια οικονομικά οι μετανάστες που εργάζονται νόμιμα συμβάλλουν στο ασφαλιστικό σύστημα εξίσου με τους ημεδαπούς. Οι δείκτες ΑΕΠ των ετών 2010-2015 φαίνεται να εμφανίζουν σταδιακά θετική εξέλιξη καθώς και οι ιδιωτική κατανάλωση και ο Εθνικός μέσος δείκτης που συνεκτιμώνται για την κατάσταση των πολιτών, ενώ ο δείκτης χρέους του κράτους και η ανεργία συνεχίζουν να εμφανίζουν άνοδο.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Γερμανικής στατιστικής υπηρεσίας σχετικά με την οικονομική κατάσταση στη Γερμανία, η οποία πρόσφατα υποδέχτηκε μεγάλο αριθμό μεταναστών, ο ρυθμός ανάπτυξης της γερμανικής οικονομίας επιβραδύνθηκε τους τελευταίους μήνες. Η οικονομική ύφεση που πλήττει αρκετές

ευρωπαϊκές χώρες φαίνεται να ευνοείται από την υποδοχή μεταναστών στη χώρα κι αυτό το σημείο αποτελεί κομβικό παράγοντα για την μεταναστευτική πολιτική της χώρας, η οποία σύμφωνα με εκτιμήσεις οικονομολόγων μπορεί να αποφύγει την βαθιά ύφεση στην οποία έχουν περιέλθει οι οικονομίες άλλων χωρών της Ευρωζώνης (energypress).

Από την άλλη πλευρά εμφανίζεται πιθανό αρκετοί από τους Έλληνες μετανάστες να επιστρέψουν στη χώρα, εφόσον υπάρξει οικονομική ανάπτυξη στα επόμενα έτη και καθώς η μετανάστευση πέρα από το οικονομικό επίπεδο δημιουργεί και μια σειρά από αλυσιδωτές αντιδράσεις στις κοινωνίες υποδοχής, οι οποίες μπορεί να εκφράζουν ξενοφοβικές και ρατσιστικές συμπεριφορές απέναντι στους μετανάστες.

Το αυξημένο κατά κεφαλή ΑΕΠ και το ποσοστό ανεργίας της χώρας που πρόκειται να φιλοξενήσει μετανάστες αποτελεί παράγοντα προσέλκυσης των μεταναστών. Καθώς η Ελλάδα δέχεται συνεχώς όλο και περισσότερους μεταναστών, η άσκηση μεταναστευτικής πολιτικής όχι σε συνθήκες άμυνας αλλά με στρατηγική που θα αποσκοπεί σε κίνητρα για τη νόμιμη ένταξή τους στο παραγωγικό δυναμικό της χώρας είναι δυνατόν να μειώσει την ανεργία, να αυξήσει το κατά κεφαλή εισόδημα και εξελικτικά να δώσει ώθηση στην οικονομική και στην κοινωνική ανάπτυξη του τόπου (ΙΜΕΠΟ, 2015).

Οι τομείς της έρευνας και τεχνολογίας αποτελούν σημαντικά πεδία όπου μπορεί να ασκηθεί ισχυρή πολιτική προσέλκυσης νέων επιστημόνων και ερευνητών και να μπορέσει να δημιουργήσει προϋποθέσεις επαναπατριsmού ακόμη και για τους Έλληνες που έχουν ήδη φύγει μόνιμα από τη χώρα.

Κατά τον Σάσεν τα κέντρα υψηλής τεχνολογίας, υπηρεσιών και ελέγχου μπορούν να προσελκύσουν ανθρώπινο δυναμικό καθώς παρατηρείται ανάγκη συμπληρωματικών εργασιών και δραστηριοτήτων διαφόρων επιπέδων που μπορούν να καλύψουν μετανάστες είτε σε δυναμικούς τομείς της παραγωγικής οικονομίας, είτε σε φθίνοντες τομείς της οικονομικής ανάπτυξης.

Οι συνέπειες του αποδημισμού των νέων Ελλήνων θα καταγραφούν στατιστικά στα επόμενα έτη, καθώς η πολιτεία οφείλει να μελετήσει διεξοδικά το φαινόμενο αυτό και να λάβει μέτρα για την μείωσή του δίνοντας κίνητρα στους νέους Έλληνες που αποτελούν ενεργό παραγωγικό κεφάλαιο της Ελληνικής οικονομίας.

5 Συμπεράσματα - Προτάσεις

Η μετανάστευση αποτελεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο που διατρέχει το χρόνο και φαίνεται να επιδρά πολυδιάστατα τόσο στους ανθρώπους όσο και στις κοινωνίες.

Κατά τη μελέτη της βιβλιογραφίας και των στατιστικών στοιχείων και δεδομένων, που αναφέρθηκαν εδώ, αναδείχθηκαν τα πολυεπίπεδα χαρακτηριστικά της μετανάστευσης, ως προς τα κίνητρα αλλά και ως προς τις επιπτώσεις που αυτή μπορεί να επιφέρει στη ζωή των ανθρώπων και στην οικονομία των κοινωνιών. (Απόστολος Γ. Παπαδόπουλος). Η μεταναστευτική κρίση δεν αφορά μόνο την Ελλάδα αλλά και όλη την Ευρώπη, η οποία προσαρμόζει την πολιτική της έτσι ώστε να αναπτυχθούν οι οικονομίες των χωρών που δέχονται μετανάστες, να προστατευτούν οι άνθρωποι που χρήζουν ανθρώπινης προστασίας και να αντιμετωπιστούν οι πιθανοί κίνδυνοι από την ανεξέλεγκτη μετακίνηση μεγάλων ομάδων ανθρώπινων πληθυσμών.

Αναδείχτηκε κατά τη μελέτη ότι η υπογεννητικότητα και η γήρανση αποτελούν σοβαρό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν αρκετές χώρες της «γηραιάς» Ηπείρου αλλά αποτελεί σημαντικό πρόβλημα και για την Ελλάδα. Η Πράσινη Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προέβλεψε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία εμφανίζει συνεχώς μειούμενο ενεργό παραγωγικό πληθυσμό, από το 2010 μέχρι το 2030 θα χρειαστεί περίπου 20 εκατομμύρια μετανάστες (Ζωγραφάκης, 2014).

Οι επιλογές που φαίνεται να διαθέτει η Ελληνική πολιτεία για να μπορέσει να ενισχύσει τη θέση της σε διεθνές επίπεδο ανταγωνιστικότητας αφορούν στην υλοποίηση επενδύσεων. Οι επενδύσεις στη χώρα είναι δυνατόν να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας, αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού και ίσως και επιστροφή του ανθρώπινου εργατικού δυναμικού που έχει μεταναστεύσει ενώ θα μπορούσε να αποτελεί κεφάλαιο για την οικονομία της χώρας. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο η αύξηση του ανθρώπινου κεφαλαίου μπορεί να επιφέρει με τη σειρά της προσέλκυση νέων επενδύσεων και ο κύκλος αυτός να συνεχίζει να λειτουργεί προς όφελος της ελληνικής οικονομίας αλλά και του εργαζόμενου δυναμικού της χώρας.

Εναλλακτικά, σύμφωνα με τον Στρατή, θα μπορούσε η χώρα να προβεί σε εσωτερική υποτίμηση, που όμως υπάρχει κίνδυνος να επιφέρει μεγαλύτερη απώλεια ανθρώπινου δυναμικού με αντίθετες συνέπειες για την οικονομία και

δημιουργώντας έτσι ένα περιβάλλον καθόλου δελεαστικό για νέες επενδύσεις στη χώρα. Η περίπτωση αυτή θα μπορούσε να δημιουργήσει έναν αντίστροφο κύκλο φυγής και μετανάστευσης και αντίστοιχα μείωσης του ενδιαφέροντος για επενδύσεις, που θα μπορούσε να συνεχίζεται με καταστροφικά για την οικονομία της χώρας αποτελέσματα.

Προτάσεις επίσης μπορούν να γίνουν για την προτεραιότητα της περιφερειακής ανάπτυξης έτσι ώστε να αναπτυχθούν προγράμματα υποδομών για την υποστήριξη της οικονομίας της ελληνικής περιφέρειας προσελκύοντας ιδιωτικές επενδύσεις, δημιουργώντας νέες διασυνδέσεις στο εμπόριο των απομακρυσμένων από τα αστικά κέντρα περιοχών.

Η εξωστρέφεια και η διασύνδεση της πολιτείας με τους τομείς ανάπτυξης των περιφερειών μπορεί να δημιουργήσει προϋποθέσεις για ανάπτυξη και να περιορίσει την σύγχρονη μετανάστευση των Ελλήνων, δίνοντας ώθηση στην οικονομία με χάραξη πολιτικής, αξιολόγηση και επανασχεδιασμό της πολιτικής και των μέτρων, έτσι ώστε να λειτουργήσει αποτελεσματικά και σύντομα να αποδώσει τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Η μετανάστευση αποτελεί το παρελθόν και το μέλλον για όλους τους ανθρώπους και είναι θεμιτό να αντιμετωπίζεται με ανθρωπιά, με κατανόηση αλλά και να μεθοδεύεται έτσι ώστε να αποδίδει όφελος για τους ίδιους τους μετανάστες και για τις χώρες που τους υποδέχονται. Οι χώρες τις οποίες οι οικονομικοί μετανάστες εγκαταλείπουν οφείλουν να βρίσκονται σε εγρήγορση και να μεριμνήσουν έτσι ώστε οι επιπτώσεις από τη φυγή των «παιδιών» τους να μην επιφέρουν μεγάλο πλήγμα στην οικονομία τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

(2018) Η οικονομική κρίση διώχνει τους Έλληνες: Πάνε μετανάστες στη Γερμανία
Δημοσιεύθηκε: 02/08/2018

Αϊβάζογλου, Τ. (2018). Οι επιπτώσεις του μεταναστευτικού φαινομένου στην
Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα. ΕΚΠΑ

Δρεττάκης, Μ.Γ. (2018) Ποια είναι η πραγματικότητα για τη νέα
μετανάστευση; Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/140123_poia-einai-i-pragmatikotita-gia-ti-nea-metanasteysi

ΕΛΣΤΑΤ (2016) Συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα. Living conditions in Greece.

ΕΛΣΤΑΤ (2017) ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ: Υπολογιζόμενος Πληθυσμός και
Μεταναστευτικές Ροές της Χώρας Έτους 2016.

<https://www.statistics.gr/documents/20181/a0e3a66c-80a9-46ac-a6e5-ec57e748935b>

ΕΛΣΤΑΤ (2018) Η Ελλάς σε αριθμούς. ΕΛΣΤΑΤ

Energypress.gr Κατακόρυφη αύξηση κατά 78% της μετανάστευσης Ελλήνων στη
Γερμανία 2012 <https://energypress.gr/news/katakoryfi-ayxisi-kata-78-tis-metanasteysis-ellinon-sti-germania>

Eniconomia.gr 2018 Η οικονομική κρίση διώχνει τους Έλληνες: Πάνε μετανάστες
στη Γερμανία. Deutsche Welle.

Διαθέσιμο στο: <http://www.enikonomia.gr/timeliness/193795,i-oikonomiki-krisi-diochnei-tous-ellines-pane-metanastes-sti-germ.html>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Ιούλιος 2017) Η ΕΕ και η μεταναστευτική κρίση
Ευρωπαϊκή Ένωση, 2017 ISBN 978-92-79-66773-2 doi:10.2775/602337NA-04-17-265-EL-N

Η Ελλάδα της μετανάστευσης, Ιστορικό Λεύκωμα 1962, σελ. 50-55, Καθημερινή (1997)

ΙΜΕΠΟ (2005). Οικονομικές διαστάσεις της μετανάστευσης. Επιπτώσεις στον αγροτικό τομέα. Αθήνα: ΙΜΕΠΟ

Λαζαρέτου, Σ. (2016)iefimerida.gr - <https://www.iefimerida.gr/news/275836/i-krisi-edioxe-sto-exoteriko-miso-ekat-ellines-neoys-epistimones>

Παπαδόπουλος, (2017). Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2016-2017, Edition: 1η, Chapter: 2, Publisher: Ιων, Editors: Ν. Δεμερτζής, Η. Κικίλιας, Δ. Μπαλούρδος, Ν. Σπυροπούλου, Μ. Χρυσάκης, pp.33-58

Ρεϊζόγλου, Β. (1998). Επιπτώσεις της μετανάστευσης στην Ευρώπη και την Ελλάδα,. Αθήνα

Σάσεν, Σ. 2003, Χωρίς έλεγχο; Η εθνική κυριαρχία, η μετανάστευση και η ιδιότητα του πολίτη την εποχή της παγκοσμιοποίησης, Αθήνα, Μεταίχιμο.

Στρατής, Κ. (2017) Κρίση και μετανάστευση. Διαθέσιμο στο:<http://www.edujob.gr/node/159451#main-content>

ΤΟ ΒΗΜΑ (2019) Έρευνα-ανατροπή : Αυτοί είναι οι λόγοι που οδήγησαν στο εξωτερικό χιλιάδες Έλληνες <https://www.tovima.gr/2019/11/10/society/ereyna-anatropi-aytoi-einai-oi-logoi-pou-odigisan-sto-eksoteriko-xiliades-ellines/>

Χριστοδούλου, Κ. 2017. Χάρτης: Πόσοι (και πού) είναι οι Έλληνες του εξωτερικού. News247.gr <https://www.news247.gr/kosmos/chartis-posoi-kai-poy-einai-oi-ellines-toy-exoterikoy.6482970.html>

Ξενόγλωσση

Bodvarsson, O. B. & Van den Berg, H. (2013). The Economics of Immigration. Theory and Policy. Springer.

Castles, S. (2013). «The Forces Driving Global Migration». Journal of Intercultural Studies, 34 (2):122-140

Castles, S. (2014). «International migration at a crossroads», Citizenship Studies, 18 (2):190-207

Castles, S., de Haas, H., Miller, M.J. (2013). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Fifth Edition, New York, Guilford Press.

Castles, S., de Haas, H., Miller, M.J. (2015). «Walking the tightrope: between global trends and regional detail», *Ethnic and Racial Studies*, 38 (13):2377-2385

Cohen, J.H., Sirkeci, I. (2011). *Cultures of Migration: The global nature of contemporary mobility*, University of Texas Press.

Cohen, J.H., Sirkeci, I. (2016). «Migration and insecurity: rethinking mobility in the neoliberal age», in Carrier, J.G. ed., *After the Crisis, Anthropological thought, neoliberalism and the aftermath*, London/ New York, Routledge, p. 96-113.

Collett, E. (2016). «The Paradox of the EU-Turkey Refugee Deal», Migration Policy Institute. Διαθέσιμο στο: <http://www.migrationpolicy.org/news/paradox-eu-turkey-refugee-deal>

Constant, A. (2014). «Do migrants take the jobs of native workers?» *IZA World of Labour*, 10:1-10

Eckstein, Z. & Weiss, Y. (2003). «On the wage growth of immigrants : Israel, 1990 – 2000», *IZA DP No 70*, February 2003

Epstein G., Hillman, A. & Weiss, A. (1997). «Creating Illegal Immigrants», *Conference on the Economics of Illegal Migration*, Athens, 14-15/2/ 1997

Europa.eu (2019). Στατιστικές για τη μετανάστευση και τον μεταναστευτικό πληθυσμό https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics/el

Eurostat, [Indicators of immigrant integration, 2011](#).

Ferrieri, G. (2001). «Immigration & Unemployment in the European Union» *XXIV General Population Conference*, Salvador, Brazil, Session No 27

Jaumote, F., Koloskova, K. & Saxena, S. (2016). *Migrants Bring Economic Benefits for Advanced Economies*. International Monetary Fund. Διαθέσιμο στο:

<https://blogs.imf.org/2016/10/24/migrants-bring-economic-benefits-for-advancedeconomies/>.

